

УДК 398.1:81'374.2(477.41/.42)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.06.1507>

МЕТЕОРОЛОГІЧНІ ВІРУВАННЯ ПОЛІЩУКІВ (МАТЕРІАЛИ ДО «СЛОВНИКА ТРАДИЦІЙНОЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ПОЛІССЯ»)

Олександр ВАСЯНОВИЧ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9360-6447>

кандидат історичних наук,
заступник директора з наукової роботи,
Державний науковий центр захисту культурної
спадщини від техногенних катастроф,
просп. Перемоги, 56, 03057, м. Київ, Україна,
e-mail: guru_v@ukr.net

Метою публікації є формування словника метеорологічних вірувань мешканців Правобережного Полісся на основі польових матеріалів, зібраних протягом 2002—2017 років у північних районах Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської областей та від переселенців із Чорнобильської зони відчуження за авторським запитальником. Для реалізації поставленої мети складено перелік термінів і термінологічних словосполучень, якими жителі Правобережного Полісся позначали обрядові дії від посухи, грози, граду, морозу та вихру; виконавців відповідних метеорологічних обрядових дій; магічні предмети, атрибути, локативи здійснення ритуальних дій тощо, коротко розкрито їх зміст та проілюстровано наративами із зазначенням географії побутування.

Хронологічно поданий термінологічний матеріал, зважаючи на особливу стійкість у часі мовних форм культури, належить до набагато давнішої термінологіки Правобережного Полісся, ніж сама інформація про нього, що записувалася від представників старшого покоління на початку XXI ст.

Висновки. Аналіз термінології метеорологічних вірувань дає можливість помітити локальні особливості побутування певних явищ на території дослідженого регіону.

Ключові слова: народна метеорологія, народні вірування, магічні дії, словник, термін, Правобережне Полісся.

Oleksandr VASIANOVYCH
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9360-6447>
Candidate of History (Ph. D),
Deputy Director for Research,
State Scientific Center for Protection of Cultural Heritage
from Technological Disasters,
56, ave. Peremogy, 03057, Kyiv, Ukraine
e-mail: guru_v@ukr.net

METEOROLOGICAL BELIEFS OF POLISHCHUKS (MATERIALS TO «DICTIONARY OF TRADITIONAL INTANGIBLE CULTURE OF THE RIGHT-BANK POLISSYA»)

Introduction. The agricultural nature of the economic activities of the inhabitants of the Right-Bank Polissya predetermined the complete dependence on the natural and climatic conditions of the successful implementation of agricultural work, and consequently the well-being of a peasant. Trying to ensure the harvest and avoid undesirable weather phenomena, the Polischuks widely used magical protective means, numerous taboos and restrictions on certain types of work on the relevant days. However, under the influence of the rapid development of education, a general increase in the cultural level, the consciousness of the population of Polissya villages is constantly enriched with scientific knowledge, leading to the smoothing of traditional folk beliefs and ideas. Therefore, the compiling of the vocabulary of terms and terminological local variants associated with folk meteorological beliefs is very relevant now.

Problem Statement. The analysis of the collected field data, which reflect the realities of traditional household culture and their terminology, led to the need to systematize the meteorological material by compiling an appropriate dictionary.

Purpose. Compiling of a dictionary of meteorological beliefs of the inhabitants of the Right-Bank Polissya based on the author's expeditionary sources.

Methods. The methodology of publication is based on general scientific principles and basic requirements for works of historical and ethnological direction.

Results. Field data collected during 2002—2017 in the northern districts of Volyn, Rivne, Zhytomyr, Kyiv regions and from migrants from the Chornobyl Exclusion Zone were systematized and put into scientific circulation according to the author's questionnaire. The dictionary includes terms and terminological phrases of Polissya to denote ritual actions against drought, thunderstorms, hail, frost and whirlwind; performers of relevant meteorological ritual actions, as well as related actions; magical items, attributes, locations of the implementation of ritual actions.

Summary. The material presented in the dictionary about the folk meteorological beliefs of the inhabitants of the Right-Bank Polissya makes it possible to single out the ritual and magical methods of correcting weather phenomena: droughts, thunderstorms, hail, and the like. By the beginning of the 21st century in the researchable region, a certain amount of magical protective means of influencing the weather has been preserved, although their reduction and simplification is observed. Modern field materials show that many archaic phenomena have passed from practical use into memories of older people, that need to be recorded promptly.

Keywords: folk meteorology, folk beliefs, magical actions, dictionary, term, Right-Bank Polissya.

Вступ. Землеробський характер господарських занять жителів Правобережного Полісся зумовлював цілковиту залежність успішного проведення сільськогосподарських робіт, а відтак і добробуту селянина, від природно-кліматичних умов. Намагаючись гарантувати врожай та уникнути небажаних погодних явищ, поліщуки широко послуговувалися магічними обереговими засобами, численними табу та обмеженнями щодо певних видів робіт у відповідні дні. Проте під впливом бурхливого розвитку освіти, загального підвищення культурного рівня свідомість населення поліських сіл постійно збагачується науковими знаннями, що призводить до нівелювання традиційних народних вірувань та уявлень. Тому впорядкування словника термінів та термінологічних локальних варіантів, пов'язаних із народними метеорологічними віруваннями, нині є досить актуальним.

Публікація підготовлена в межах науково-дослідної роботи Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф ДАЗВ України (далі — ДНЦЗКСТК) «Укладання термінологічного словника традиційної нематеріальної культури Правобережного Полісся» (номер державної реєстрації 0118U005217).

Стан розробки теми. Комплекс проблем, пов'язаних з вивченням народних метеорологічних вірувань українців Правобережного Полісся, частково висвітлювався в етнографічній літературі кінця ХІХ — початку ХХ ст. [1—12]. Новий етап у розвитку етнографічних досліджень розпочався у 20-ті роки ХХ ст. Саме в цей час відомий український дослідник Н. Дмитрук звернув увагу на магічні дії жителів північних районів Житомирщини та Київщини, спрямовані на викликання дощу [13; 14].

Етнографи другої половини ХХ ст. майже не зверталися до вивчення традиційної народної метеорології жителів Українського Полісся. Пожвавлення в етнографічному вивченні Полісся помітне з 60-х років, після того, як на нараді з актуальних проблем славистів було поставлене завдання комплексного вивчення цього регіону [1, с. 3]. Інститут слов'янознавства та балканістики АН СРСР започаткував вивчення на Поліссі етнографії, фольклористики, діалектології, історії, археології. Нині зібрані матеріали зберігаються у Поліському архіві Інституту Слов'янознавства та балканістики Російської Академії Наук. У 70—

80-ті роки ХХ століття особливого значення набуває етно-лінгвістичний напрям у вивченні слов'янської давнини, пов'язаний з науковою діяльністю Нікіти та Світлани Толстих [16—25].

Загальною тенденцією останніх років можна вважати появу регіональних досліджень в царині етнometeорології, які базуються на польових матеріалах. Зокрема, ми вже багато років вивчаємо метеорологічні знання та вірування поліщуків, у тому числі й магічні впливи на погоду під час посухи, зливи, граду [26—36]. Чимало статей, присвячених народним метеорологічним знанням, підготовлено волинською дослідницею С. Чибирак [37—40]. Сучасні дослідники народного календаря також звертають увагу на ірраціональні вірування, пов'язані з впливом на погоду [41—45].

Об'єктом дослідження є народна метеорологія жителів Правобережного Полісся. *Предметом* — термінологічна лексика (сукупність термінів, термінологічних словосполучень), якою в традиційному побуті послуговувалися на позначення характерних метеорологічних вірувань.

Метою публікації є формування словника метеорологічних вірувань жителів Правобережного Полісся на основі авторських експедиційних джерел.

Джерельна база дослідження. Тематичний реєстр слів ґрунтується на польових матеріалах, зібраних автором за авторським питальником протягом 2002—2017 років у Волинській, Житомирській, Київській та Рівненській областях, зокрема під час комплексних експедицій ДНЦЗКСТК до Березнівського (Березне-2013) району Рівненської області, Любешівського (Любешів-2015) та Маневидького (Маневичі-2016) районів Волинської області, тематичних виїздів до Овруцького (Овруч-2017), Коростенського та Малинського (Коростень-Малин-2017) районів Житомирської області. Записи, накопичені при підготовці дисертаційного дослідження «Народна метеорологія українців Центрального Полісся кінця ХІХ — початку ХХІ ст.», зберігаються в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (Ф. 14—5, од. зб. 885, 886, 889, 890).

Методичні засади формування словника викладено у нашій попередній статті [46]. На нинішньому етапі до нього введено терміни, якими жителі Пра-

вобережного Полісся позначали: 1) календарні дати та періоди, пов'язані з обмеженнями на певні роботи, порушення яких могло призвести до несприятливих погодних явищ; 2) обрядові дії від посухи, грози, граду, морозу та вихру; 3) виконавців відповідних метеорологічних обрядових дій, а також пов'язані з ними дії; 4) магичні предмети, атрибути; 5) локативи здійснення ритуальних дій; 6) числові та часові ознаки проведення обрядів.

Основна частина.

БА́БА — жінка старшого віку, виконувачка обрядових дій від посухи, грози або граду. Див. **ВИКИДА́ТИ РОГА́ЦІ**, **ВИЛИВА́ТИ КРИ́НЦЮ**, **МОЛИ́ТВУ НАЗА́Д ПЕРЕМОЛИ́ТИ**, **НАЙМА́ТИ МОЛЕ́БЕНЬ**, **НАПРЯ́СТИ І ВІ́ТКАТИ**, **ОРА́ТИ РІ́ЧКУ**, **ПОЛИВА́ТИ МО́ГІЛУ**, **СИПА́ТИ МАК У КОЛО́ДЯЗЬ**.

БА́ЛЬОК — див. **СВО́ЛОК**.

БА́ТЮШКА — див. **СВЯ́ЩЕ́ННИК**.

БЕРЕ́ЗА — див. **ЛІ́ЦІ́НА**.

БІ́ТИ ПОГО́ЛОВІ — див. **ПРИ́ТУЛЯ́ТИСЯ СПІ́НОЮ**.

БИ́ЧКИ-БЛИЗНЯ́ТА — пара великих свійських рогатих тварин, за допомогою яких робили ритуальний об'їзд села від грози: *Ідуть на Юр'є, запрягають, у кого близнята бички, і їдуть кругом села, щоб грім не бив. То так робили. І хори їдуть, і хореньки беруть, певчі їдуть співають. Кругом села обійдуть і вже розпрягають тії бички і вже воза ставляють, кладуть хліб. Буханку хліба кладуть, як уже їдуть* (Четвертня Мнв. В.).

БЛАГОВІ́ЩЕННЯ — календарне свято (7 квітня), з яким пов'язані заборони метеорологічного характеру: *Да Благовієшчення у землі не робілі. Не гараділі, до ж дощ закопуєш* (Рудьки Чрн. К.); *До Благовієшчення не городили. Казали: «Ви колка закопаєте, ви на тей свет влагу заганяєте»* (Потаповичі Овр. Ж.); *До Благовієшчення землі не копали, даже колка забить у землю нельзя. Як будуть до Благовієшчення городить, так одгородятця од дощу* (Феневиці Івн. К.); *До Благовієшчення не городять, землі не трогають, як загородить — загородить дощ* (Дольськ Лбш. В.); *До Благовієшчення неможна землі ворухити, бо врожаю не буде* (Пісківка Брд. К.); *Колись Терешко до Благовієшчення погородив, то грім дві корови убив: його і дочки.*

То люде казали: «Оце йому до Благовієшчення городить» (Тетерівське Івн. К.). Див. **КИ́ДАТИ ЧАСНІ́К У КОЛО́ДЯЗЬ**, **ОБЛИ́ТИ ХА́ТУ**, **РОЗГОРО́ДИТИ ОГОРО́ЖУ**.

БО́ЖЕ ТІ́ЛО — календарне свято, яке відзначають на 60-ий день після Великодня, коли забороняли гребти сіно, щоб не накликати грозу: *На Боже Тіло, як то кажуть, не можна тоже гребсти. Але ж було в нас сіно сухе, батько і там дядько і пошили, ще було болото з водою, ще не було сухо, треба згребти. Згребти те сіно і скласти, склали те сіно у стожечок і ще навіть не одійшли од стожечка, як гримнуло і запалило* (Бихів Лбш. В.).

БО́РЦ — рідка овочева страва, яку кидали в колодязь від посухи. Див. **КИ́ДАТИ БО́РЦ У КРИ́НЦЮ**, **ОБЛИ́ТИ ХА́ТУ**.

ВБИ́ВАТИ ВУ́ЖА — див. **ВБИ́ВА́ТИ ЖА́БУ**.

ВБИ́ВА́ТИ ЖА́БУ (**ВБИ́ВА́ТИ ВУ́ЖА**, **ВІ́ШАТИ ВО́ВЧКА**, **ВІ́ШАТИ ЖА́БУ**, **ХО́ВА́ТИ РА́КА**) — обрядова дія з хтонічною твариною від посухи: *Дітвора жабу вбиває, щоб дощ ішов* (Забужжя Лбм. В.); *То таке казали колісь, що жабу вбивали, то дощ поїде. У воду кідали* (Немовичі Срн. Р.); *Жабу вбивали, мучілі, щоб кричала на дощ* (Хочине Олв. Ж.); *Жабу треба вбить і догори ногами почепить на голлючци, щоб дощ пошов* (Заньки Рдм. Ж.); *Убити і повісити жабу на дереві, щоб дощ пішов* (Мироцьке Ксв. К.); *Жабу грех убиват, але як убивають, то дощ буде іти. Кинут на дорозі* (Красятичі Плс. К.); *Як повесити живу жабу, то дощ піде* (Забужжя Лбм. В.); *Шоб дощ пошов живу жабу на дерево вішали* (Потаповичі Овр. Ж.); *Вужа вбивали і чіпляли на тичку, щоб дощ ішов* (Велика Любаша Кст. Р.); *Колись, як нема дощу, то треба вбить вужа і почепить на вербу. Обов'язково на вербу* (Мар'янівка Рдм. Ж.); *Шоб дощ пашов, ведмедіка живого за задні лапи вешали, щоб галава уніз* (Рудьки Чрн. К.); *Одного разу було нам. Не було дощу. Зловили того вовчка і не було у нас того мотузочка. Там уже десь ми знайшли і прив'язали, і повісили. Діти коло його попотанцювали. І на другий день пішов дощ* (Солов'ївка Брс. Ж.); *Для дощу рака хавалі. Це робілі і молодіє, і старіє, всякіє. Поїмут да зроблят таку маленьку із дощок коробочку. Закопалі у землю да ще й плакалі: «Голу-*

боньку, раченьку, куди ж це ти забіраєшся? Попро́си Бога, щоб дощ́ік пошов». Збіралося ці дві, ці трі́, ці штири́ жонкі. Неслі того рака. Закопали коло колодеза. Балакалі, що як жабу убіть, то буде дощ́ (Колки Дбр. Р.).

ВДОВА (ВДОВА СПРАВЕДЛИВА, НАСТОЯЩА ВДОВА, ЧЕСНА ВДОВА) — жінка, яка після смерті чоловіка не одружилася, виконувачка обрядових дій від посухи. Див. **ВИЛИВАТИ КРІНІЦУ, КОЛЯДУВАТИ У ЖНИВА́, ЛІТИ СВЯЧЕ́НУ ВО́ДУ, НАЙМА́ТИ МОЛЕБЕНЬ, НАПРЯ́СТИ І ВІТКАТИ, ОРА́ТИ РІ́ЧКУ, ПЕРЕЛІВА́ТИ ДОРО́ГУ, ПЕРЕНО́СИТИ ВО́ДУ З КОЛО́ДЯЗЯ В КОЛО́ДЯЗЬ, СІ́ПАТИ МАК У КОЛО́ДЯЗЬ.**

ВДОВА СПРАВЕДЛИ́ВА — див. **ВДОВА. ВЕДМЕ́ДІК** — див. **ВОВЧО́К.**

ВЕРБА́ СВЯЧЕ́НА (ГІ́ЛКА СОСНІ́, ГОРЕ́ШНА, ЙО́ЛОЧКА СВЯЧЕ́НА, СВЯЧЕ́НЕ ЗІ́ЛЛЯ, СОСНА́ ЯК ВО́ДУ СВЯ́ТЯТЬ, ХВО́Я, ЯГЛІ́ЦЯ НА ЙОРДА́НЬ) — обрядовий атрибут, освячений у церкві, який зберігали в обійсті від грози: *Вербу вішали над двері де худоба, у хлевах, шуб гроза не біла. В хати, в сінах, над дверями вішали. Там і зілля, що святили, і вербу (Куликовичі Мнв. В.); Святимо і вербу тичемо кругом окон і в хлевах, щоб грім не зарвав (Дольськ Лбш. В.); Верба свячена у хаті, щоб гром не бив. На покутті поставить і хай стоїть (Даничів Крц. Р.); Вербу съватимо на Вербну і за ікону чепляємо. Вона од грому у хаті (Кисоричі Ркт. Р.); Верба у хаті од грома, за іконою застромлювали, до так вона і була (Забріддя Чрх. Ж.); Верба у хаті од грому. Так стоїть за образом, у хлеве застиркуваєм, щоб худобу гроза не біла (Білокоровичі Олв. Ж.); Светет вербу у церкві і садят на вуглу хати трошкі оддала. Її нада не резат, не рубат, вона захищає од грому (Варовичі Плс. К.); Все кажуть, на Йордань, як святиться вода, тоді ту яглицю ламають. Все кажуть, од грому, а хто його знає (Старий Чорторійськ Мнв. В.); Горешіну сватят од бурі, галузкі. Як будуть мак сватить, і на Тройцу сватят, найбільше на Тройцу (Кисоричі Ркт. Р.); Як сватять воду, треба вирвать із сосни гілочку і зберігати у хаті від грому (Мироцьке Ксв. К.); На Маковея сватять усяке зєлле — цвєточкі, мачок. А то я бачіла, що ще сватять*

*хвойку — сосну. А кажуть, що то од грому (Феневичі Івн. К.); Як град то викидали вилошники надвір і йолочка свячена, щоб помахать на порозі, як туча велика (Мар'янівка Рдм. Ж.). Див. **ВИКИДА́ТИ ВЕРБУ́, ПАЛІ́ТИ СВЯЧЕ́НУ ВЕРБУ́.***

ВІВАЛИТИ ПЛО́ТА — див. **РОЗГОРО́ДИ́ТИ ОГОРО́ЖУ.**

ВІВЕРНУТИ НАВІВО́РИТ О́ДЯГ — див. **ВІДВЕРТА́ТИ ХМА́РУ.**

ВИКИДА́ТИ ВЕРБУ́ — обрядова дія з освяченою у церкві гілкою верби, здійснювана під час грози та граду: *Вербинку через окно кидають, коли гроза (Ветли Лбш. В.); Цю вербу викидають, як гримить або сильний град, викидають через вікно галузку свяченої верби і моляться «Отче наш», щоб грім прекратився і не бив, і град стих (Градиськ Мнв. В.); Верба, як свячена, то носили на город розкидать, як малося гримить, щоб не побіло нічого (Липівка Мкр. К.).*

ВИКИДА́ТИ РОГА́ЧІ — обрядова дія з пічним начинням, здійснювана від грози або граду: *Винести надвір лопату ту, що хліб сажєють у піч, і коцюбу, щоб не бив грім, щоб град перейшов. На земні положить (Градиськ Мнв. В.); Виносили ту лопату, діжку ту, що хліб пікли, то віносили надвір і ставляли на стуло. На дощ́ виносили, як гроза така (Лишнівка Мнв. В.); Як град ішов, то з хати виставляли лопату ту, що хліб садит і кацюбу. Ставляли под хатою, лопатою доверху, а кацюбу донізу (Немовичі Срн. Р.); Вже ту лопату, що хліб сажють, то викидають надвор ту лопату, що не буде на чом хліба сажать, що не буде хліба вже. І я колись викидала ту лопату. Тиєю стороною, що хліб сажать — доверху (Бронне Брз. Р.); Як град ішов, то викидають лопату таку дерев'яну, що хліб садить, коцюбу чи вилки. Кидали на землю якнебудь (Кам'янка Брз. Р.); Моя мати, як град там чи шо, хмара чорна, колись були лопати, що хліб пекти, то викидала ту лопату і вілошники кидала навхрест надвор, щоб не було того граду (Мар'янівка Рдм. Ж.); Один вібийєг з двора із заслонкою, що п'єч заслонювать, коцюбу, вилкі у вулиці поставів протів хмарі. Перематалось да й нема (Барвінки Млн. Ж.); Це ще бабі не знали чі град буде, чі яка заліва. Рано, як віходіт*

хмара, віносять, колісь хлѣб пеклі в деже, віносять ту дежу саме перве як вінесат з сѣней, то так і ставят на порозі. І ту лопату віносять, шо хлѣб сажать у печ. Ставлят лопатою доверху, а ручкою донізу (Левковичі Овр. Ж.); Щоб гром не побів, покласти на порог хлѣбну лопату. Або вікласти вілошники навхрест на порозі (Мелені Крс. Ж.); Як град ішов, то вилки ці шо в печі, рогачі, лопату — все надвор викидали. Кидали серед двора. Так і в грозу (Підлуби Ємл. Ж.); Як гроза йшла, буря, то викидали вілошники, лопату, шо хлѣб садили. Навхрест клали (Любарка Нрд. Ж.); Як гроза, град, то викидали вилошники, коцубу, чеплійку, лопату. Шурнули на землю (Пісківка Брд. К.); Як гряд іде, то викидали рогачі, щоб гряд утихомирився (Мироцьке Ксв. К.); Як град іде, треба викидат із хати коцубу, вилошника. Навхрест класти. І лопату ту, шо хлѣб садить тоже (Красятичі Плс. К.).

ВІЙКИНУТИ КАЧАЛО — обрядова дія з рубелем, здійснювана від грози: Як хмара йде велика, возьмі качало це, шо плаття качать вікінь надвор. Так дед ішов да одной жонци сказав. То значить хмара розкачаєтца (Удрицьк Дбр. Р.).

ВІКОПАТИ ВІЩАЛЬНИКА — див. ПОЛИВАТИ МОГІЛУ.

ВИКОПУВАТИ КРІНІЧКУ — див. ВИЛИВАТИ КРІНІЦУ.

ВИЛИВАТИ КРІНІЦУ (ВИКОПУВАТИ КРІНІЧКУ, СВЯТИТИ КРІНІЧКУ, ЧИСТИТИ КРІНІЧКИ) — обрядова дія від посухи біля природної криниці або викопаного колодязя: Як засуха, то криница, не колодець, а криница... То мі ще тие малиє йдьом ту криницу віліваєм, радім йє, веночкі йой плетьом, і намістамі радім. У нас така криница, то мі йє як віллем, то у нас дощ іде. Душ 4—5 дѣвчучков ішло (Блажове Ркт. Р.); Як засуха, до ходили до криничкі. Все вдові справедливіє виливали, молилися і просили, щоб дощ пошов. І йшов дощ (Йосипівка Млн. Ж.); Щоб дощ ішов, ще кринички виливали, джерелові кринички. Ходять вдовиці і виливають криниці. По-моєму іде три вдови і виливає дѣв'ять криничок (Слобідка Плн. Ж.); Маленькіє дѣткі шукалі чѣтире криници, щоб булі у віді хреста. Вілівалі криници, щоб дощ пашов (Хочине Олв. Ж.); Треба криницу виливать, щоб дощ пішов (Осикове Мкр. К.);

Як не падав дощ, то недоросткі вікопують рукамі криничку, кадовб там стоїть. Ставляють хрещіка і красну нітку чі ленту вешають. Покі до хати дошли, то і дощ помочів (Блажове Ркт. Р.); Як не було дощу, до криничкі розкопали (Чоповичі Млн. Ж.); То колісь все ходили, як нема дощу, то до теї кринички ходили Богу молитись. Висвячували ту криничку, молилися. Дощу попросять і дощ піде (Троянівка Мнв. В.); Батюшка ходив святив кринице і хати, щоб пошов дощ (Барвінки Млн. Ж.); Щоб дощ пішов, ходили святили криниці із священником (Забріддя Чрх. Ж.); Не було дощу. Сѣдять бабки такіє як ми старіє. А єде наш голова колгоспу. І каже: «Чого ві сідіте, нечого не робите од дощу? (Треба щоб удови самі, тие, шо чоловіки померли). Беріте хлѣб і ідіте до криничок», — каже їм. Бабки старіє узяли хлѣб, обматали хусточкой, солі насипали, пошли до криничок, почистили кринички (Любарка Нрд. Ж.); Криниці колісь вичищали, як немає дощу (Мироцьке Ксв. К.).

ВИЛКІ — див. РОГАЧ.

ВИПАЛЮВАТИ ХРЄСТИКА — коптіння свічкою хрестика на стелі або сволоку чі овірку вхідних дверей для захисту хати від грози: На Громниці на бальку випалюють хрестика і на дверях. Це тоже од грому (Піща Шцк. В.); На Тайніцу увечері, у четвер, до церкви йшли. Треба прінєсті огонь і віпаліть хрест, щоб гроза не біла чі шо (Удрицьк Дбр. Р.); На Страсть хрестика випалюють на сволоці. На Страсть із свічкою кругом хати обійти, обійти все хазяйство, а тоде у хату йти. Це, щоб не загоралось (Заньки Рдм. Ж.); Хрестики на сволоці випалюють на Страсть тоже од грому, щоб у цей дом гром не попав і щоб нехароше не заходило у дом (Феневичі Івн. К.); Хрестики випалювали на Страсть на сволоці, щоб гроза не вдарила (Опачичі Чрн. К.).

ВИРИВАТИКОЛІ — див. РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ.

ВИРИВАТИ ХРЄСТИ — див. ПОЛИВАТИ МОГІЛУ.

ВІСТАВИТИ ВИЛКІ В КОМІН — обрядова дія з пічним начинням від грози: Як гримить сильно, то в пйєч, у комен вілкі тие, шо горшки доставать, виставить, то грім утихає (Старосільці Крш. Ж.).

ВІДВЕРТАТИ ХМАРУ (ВІВЕРНУТИ НА-ВІВОРИТ ОДЯГ, МАХНУТИ ПАЛОЧКОЮ, РВАТИ ПАЛЬЦІ, РОЗГАНЯТИ ХМАРУ) — обрядова дія від грози, здійснювана значущими людьми для відвернення грозових та градових хмар: *Були люди, що могли хмару відвернути. Вони молитву говорили (Козлиничі Квл. В.); Були люде, що могли хмару одвернуть. Вони шось там моляцца, але я вам цього не скажу (Заньки Рдм. Ж.); Булі колісь такіє люде, що могли хмару одвернуть. Вони шось шептали. Заре то вже таких немає (Білокоровичі Олв. Ж.); Були люди, що могли хмару одвернуть (Липівка Мкр. К.); Як іде вже сильна хмара, а ти шось робиш. Чи сіно гребеш. Виверни гет все навиворот і одягай. Тоді хмара повернеться в сторону (Градиськ Мнв. В.); Вуж хоче жабу схватить. Вуж такий гіпноз має, що вона сама до того повзе. Як узяти палочку і розогнати вужа з жабою, то тею палочкою, яка б хмара не була, ти розженеш (Кропивники Шцк. В.); Казалі, що хмару може одвернуть чоловік. Так, як іде хмара да гриміть, да хвіля, то булі такі люди, що одворочалі. Шось моляцца вони собі, балакають і хмара йде, а на село не йде. Мають палочки да махають їмі. Якась спеціальна палочка (Колки Дбр. Р.); Ось, що вуж жабу ссе і тим дручком розганяють. Ото вилазить високо як хмара йде, то розганяє (Велика Любаша Кст. Р.); Розводити треба (хмари. — О. В.) руками. Руками розводить. Шо казати? «Хмарочка, хмарочка, іди боком, шоб ти нас минула». Да пальці рве. То вона йде тим боком, геть розийдеться. (Показує, що наче розриває пальці, смикаючи правою рукою за кожен палець лівої руки. — О. В.) Раз зробиш, як хмара находить і воно правда. Я робила, як сіно гребла. Така хмара найшла — Господи. І статок як пасла там на хуторі. Страшно — хмара така находить. Блиснява, гримить. Перехристілася. Думаю: «Господи, Матінко святая, одхили ту хмару, шоб вона пошла стороною, тим боком, тим боком». Все пальці тако. І повірите, що розділилася. Чесне слово, розделилася. Пошла однею стороною і друга стороною (Мукошин Лбш. В.); Є такіє люди, що і хмару розгонілі. Хмара іде така, що аж туча, то шось вийде надвор да помоліцца, дий розійшлися хмарі (Левковичі Овр. Ж.).*

ВІДЬМА — виконувачка шкідливих обрядових дій на посуху: *Як батюшка у Чистий Четвер дає благословенство, а відьми його візьмуть, то дощу не буде (Осівці Брс. Ж.).*

ВІКНО — отвір в стіні приміщення, куди вставлена рама з шибками, обрядовий локатив під час грози. Див. **ВЕРБА СВЯЧЕНА, ВИКИДАТИ ВЕРБУ, ВОДА СВЯЧЕНА, ГРОМОВА СВІЧКА, ІКОНА, НІЖ, ЯЙЦЕ СВЯЧЕНЕ.**

ВІЛОШНИК — див. **РОГАЧ.**

ВІСПА — пересохла частина русла річки, локатив обрядової дії від посухи. Див. **ОРАТИ РІЧКУ.**

ВІТЕР — див. **МОРОЗ.**

ВІШАЛЬНИК (ЗАДАВЛЕНИК, ТОПЛЯНИК) — померлий не природньою смертю: 1. який може «накликати» несприятливі погодні явища, частіше сильний вітер: *То як хто завеситься — бура буде (Черськ Мнв. В.); Як вешалник є, то дощу не буде (Ремчиці Срн. Р.); Якцо вішалника похоронять на кладбищі, то казали що може град бутъ (Велика Любаша Кст. Р.); Вешальник як є, дак дощу не буде. Їх на кладбище не пускалі, у кутку хавалі. Як утопленік є, то мочліве лето буде (Колки Дбр. Р.); Як вішалник є, то може бура бути (Поліське Крс. Ж.); Казали, що як вішалник є, то у селі дощу не буде (Велика Рача Рдм. Ж.); Засуха буде, як вешальник був і сховалі в могелках, а не положено ховать (Левковичі Овр. Ж.); Як рве, ламає, буря така, до це вже вешальник є (Сімаківка Ємл. Ж.); Як є девять в'ешальников, до дощу не буде (Барвінки Млн. Ж.); Казали, як є вішалники у селі, то дощ село обминає (Мироцьке Ксв. К.); Балакають, що як самоубійца, то засуха буде. Вішалники є, то і засуха (Димер Вшг. К.); Казалі не ховать вешальников у могелках, бо суша буде (Залісся Чрн. К.); Ето задавленік, бо ветьор дуне (Ремчиці Срн. Р.); Як топляніка захавалі, то дощове лето буде. Як ветьор, чі шо, то кажут: «Десь хтось задавівса» (Колки Дбр. Р.); 2. на могилу якого була спрямована обрядова дія від посухи. Див. **ПОЛИВАТИ МОГІЛУ.***

ВІШАТИ ВОВЧКА — див. **ВБИВАТИ ЖАБУ.**

ВІШАТИ ЖАБУ — див. **ВБИВАТИ ЖАБУ.**
ВМИВАТИСЯ — див. **ПРИТУЛЯТИСЯ СПІНОЮ.**

ВОВЧОК (ВЕДМЄДІК) — комаха-шкідник, що живе у ґрунті і підточує коренеплоди, яку використовували в обряді від посухи. Див. **ВІШАТИ ВОВЧКА**.

ВОДА З ДІЖКИ — вода після миття пікної діжки, яку використовували для гасіння пожежі від блискавки: *Колись хліб пекли у діжці деревляній. Така діжка деревляна і там воду тримали. Спеціально тримали, як грім запалить, ту воду у відро і туди, де грім витяв, вилий ту воду* (Черськ Мнв. В.).

ВОДА СВЯЧЕНА — вода, освячена у церкві, яку: 1. використовували під час обрядових дій від посухи. Див. **ЛІТИ СВЯЧЕНУ ВОДУ, НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ, РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ, ХРЭСНИЙ ХІД**; 2. тримали в хаті від грози: *Як гроза йшла, то стретну свечку світлі, воду у кварточку на окно ставілі* (Колки Дбр. Р.).

ВОРУШІТИ ХРЕСТІ — див. **ПОЛИВАТИ МОГІЛУ**.

ВУЖ — плазун, якого використовують з обрядовою метою від посухи. Див. **ВБИВАТИ ВУЖА**.

ГАВРИІЛ (ГАВРИЛЕЙ) — літнє свято (26 липня), коли заборонялося працювати у полі, щоб не накликати грозу. Див. **ПАЛІКОПА**.

ГАВРИЛЕЙ — див. **ГАВРИІЛ**.

ГАНКА — див. **ГАННА**.

ГАННА (ГАНКА) — літнє свято (7 серпня), коли заборонялося працювати у полі, щоб не накликати грозу. Див. **ПАЛІКОПА**.

ГІЛКА СОСНІ — див. **ВЕРБА СВЯЧЕНА**.

ГЛАДІШКА — висока глиняна посудина для зберігання молока, яку використовували в обряді від посухи. Див. **КІДАТИ ГЛАДІШКУ У КРИНІЦЮ, ОБЛІТИ ХАТУ**.

ГНІЗДО БУСЛА — див. **ГНІЗДО ЛАСТОВКИ**.

ГНІЗДО ЛАСТОВКИ (ГНІЗДО БУСЛА) — місце для кладки яєць та виведення пташенят, яке захищає від грози, блискавки: *Де буслі гля хатей, то там грому не бойся, там не спалить хлів* (Куликовичі Мнв. В.); *Як ластовка де гніздо робить, то туди грім не буде бить* (Велика Любаша Кст. Р.); *Як де гніздяться лелеки, то туди не буде влучати грім* (Борщівка Кст. Р.).

ГОРЄШІНА — див. **ВЕРБА СВЯЧЕНА**.

ГОРІШНИК — див. **ЛІЩИНА**.

ГОРЩИК — глиняний посуд для приготування їжі, який використовували в обряді від посухи. Див. **ЗАКОПАТИ ГОРЩИКА, КІДАТИ ГЛАДІШКУ У КРИНІЦЮ**.

ГРАДОВА СВІЧКА — див. **ГРОВОВА СВІЧКА**.

ГРАДОВА СЕРЕДА (ГРОВОВА СЕРЕДА, СВЯТА СЕРЕДА) — календарний день, коли заборонялося працювати у полі, щоб не накликати грім, грозу: *Градова Середа є посля Паски, не треба сапати. Бо було таке, що Цмини є село, жинка одна не сапала, а друга сапала. Каже, вийшла хмара, теї збив, що сапала, а цеї осталося* (Козлиничі Мнв. В.); *Гряд як іде, то в Грядову Середу немона ніц робити посля Паски, то буде гряд. А тепер не вірать. Не вірили. В нас там на Білорусії наші свати були. Вони не вірили, робили. Вишла хмара, став гряд і їх огорода збило, то вони стали вірити і стали всім казати. Скрізь не йде, а на тим городі, де шо було — позбивало. Вони в Середу Грядовую робили, а робити неможна* (Дольськ Лбш. В.); *Послі Паски од града середа — Градова Середа. І послі Тройци середа — тоже Градова Середа. Треба святковать, щоб град не збивав. Не робілі нечого* (Удрицьк Дбр. Р.); *Середа після Паски — Градова Середа. У колхозі давали коні коли дадуть, не тоді коли я хочу. Одного року дали мені коні в Градову Середу. Я думаю на буряк наору і посію кормовий буряк. І наорали. А жіночка коло мого поля тоже посіяла буряк. Вона посіяла після мене в п'ятницю, а я — на Градову Середу. Іде град, такий град. Вона мене коло магазіна стріла і каже: «Іди подивись на свої бураки». Як я приїзжаю, то і не знала своє поле. Збив град мої бураки, як хтось послав* (Борщівка Кст. Р.); *Грмова Середа по Пасци — немона земле чепать* (Бистричі Брз. Р.); *Свята Серида, то вона посля Паски. Посередині. Ми од грому не робили. Землі не трогаєм* (Набруска Мнв. В.).

ГРАНІЦЯ СЕЛА — межа, що розділяє населені пункти, обрядовий локатив від посухи. Див. **НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ**.

ГРОМНІЦІ — див. **РАДОВНИЦЯ**.

ГРОМНІЦЯ — календарне свято (15 лютого), коли проводили обрядові дії для захисту хати від грози. Див. **ВИПАЛЮВАТИ ХРЭСТИКА**.

ГРОМНІЧНА СВІЧКА — див. ГРОМОВА СВІЧКА.

ГРОМНІЧНИК (ГРОМОВІЙК) — рослина, яку зберігають для захисту обійстя від грози, безсмертник: *Воно і лікарство є. Громовик називається. Так громовик, а так по тому кажуть безсмертник. Тепер то не, а колись нарвуть, висить пучечок такого сухого, жовтенького (Дольськ Мнв. В.); У хаті все святее ставляють. Громничник жовтеньким цвіте. Од грому теї громничник (Дольськ Мнв. В.).*

ГРОМОВА СВІЧКА (ГРАДОВА СВІЧКА, ГРОМНІЧНА СВІЧКА, ГРОМУШКА, СТРАСНА СВІЧКА, СВІЧКА-ГРОМНІЦЯ, СВІЧКА-ГРОМОВІЦЯ, СТРЕЧАЛЬНА СВЕЧКА) — паличка воску з гнотом усередині, яку використовують для освітлення, освячена у церкві певного свята, обрядовий атрибут від грози, граду: *Стречова свечка, шо осьо на Стреченне сьватимо, кажуть, шо од грому. То вже цю свечку засветимо, як гримить. Так на столе стоїть. Да Богу молимся. Кажуть, на йє громова свечка (Бронне Брз. Р.); Стретна свечка — громова вона (Великі Озера Дбр. Р.); Од грози оціє свечкі громовіє светет, як великі гром, до ходет із тиєю свечкою у сенях, у хатах, то ніби одходить той гром далі. Громова свечка — це стречальнена свечка (Потаповичі Овр. Ж.); Як велика гроза, то палять свічку, шо на Стрїтення святять, то ту свічку запалюють ставляють. Громнична свічка називається (Судче Лбш. В.); Громнична свечка — на Стреченіє освячена. Йє вбірали у ленточку красну, льоном обматували (Колки Дбр. Р.); Свічку стрічную світили. Громична її називали (Заньки Рдм. Ж.); Громнєчние свечкі світили, як гроза йшла (Потаповичі Овр. Ж.); Гроза як іде, свічку стреченську запалювали. Кажуть громовична свічка (Липівка Мкр. К.); Як дуже страшна хмара, то брали свічку стреченську, страсну, чи з Паски і ходили вікна христили. Більше стрічальна, казали: градова (Сторожів Крц. Р.); Як гроза, то свечку світили стреченську. Вона громушка. Йє льоном об'язували, лентою зав'язували. Часом як рука спухне, то об'язували льоном (Кам'янка Брз. Р.); Як гроза була, то світили свічку-громовицю (Даничів Крц. Р.); Як гроза йшла, свічку світили громовицю — стрічальна свічка (Іванови-*

чі Плн. Ж.); Свічку-громовицю (стрічальна свічка. — О. В.) світять, коли грім. Ходять з нею по хаті, щоб гром одійшов (Мироцьке Ксв. К.); Як гроза велика, то свічку-громницю ставляють на окно (Острів'я Шцк. В.); В Чісти Четвер (свічку. — О. В.) треба сьветит, йти до церкві, паску сьветет із тиєю свечкою. Да вже як ото гріміт, гроза веліка, то вже перад усема окнами треба засветит свечку. Єє називалі страшна свечка (Левковичі Овр. Ж.); Як гриміло, то свічку світили, шо у Чистий Четвер святять. Вона називалася страстьова, страсна (Пилиповичі Нвл. Ж.); Страсну свічку світять, як гроза (Варовичі Плс. К.); Прі великої мольнії світили страшну свечку (Опачичі Чрн. К.); Стречальну свечку треба у хаті держать, щоб гром не бив (Сімаківка Ємл. Ж.); Як гроза вже така йде, така страшна хмара, запалювали стреченські — на Стречення святять — свічки (Андріївка Чрх. Ж.); Як крепко гремит, сьветит стречальну свечку (Барвінки Млн. Ж.); Стречальну свечку світили у хаті, як гримить (Тетерівське Івн. К.). Див. ПІДСМАЛЮВАТИ ВОЛОССЯ.

ГРОМОВА СЕРЕДА — див. ГРАДОВА СЕРЕДА.

ГРОМОВІЙК — див. ГРОМНІЧНИК.

ГРОМУШКА — див. ГРОМОВА СВІЧКА.

ГУКАТИ МОРОЗА (КЛИКАТИ МОРОЗА) — обрядова дія, здійснювана: 1. на вечерю перед Різдром або Новим роком чи Водохрещем для уникнення подальших надмірних морозів: *«Ти морозе ходи вечеряти, а ти вітрику, як будемо сіно тащити, то будь тихенький, на нас повівай тихенький» — тако кажуть (Деревок Лбш. В.); Мороза на кутю гукали. Як сідаємо усі, тато бере кутю на ложку і до стелі кидає і кличе: «Ходи, Діду Морозе, до нас вечеряти. Якщо не хочеш, то не йди на ярвину, на озимину». На всі три куті просили (Піща Шцк. В.); Мороза на кутю гукали: «Мороз, Мороз, іді куте есті, а як не йдеш, то не йді ніколі, ні об Петре, ні об Ілле, ні об Міколі — ніколі. Тяпер твоя пора!» (Блажове Ркт. Р.); На Новий рік гукали Мороза. Ми сідаєм вечерять. Берем все, шо на столі є, накладаєм в талірку, вихожу з тим усім надвір. Кажу: «Морозе, ходи до нас вечерять. Як не йдеш сьогодні, то не йди неколи не на ягнятка, не на телят-*

ка, не на жито, не на пшеницю, не на всяку паши-
ницю» (Борщівка Кст. Р.); *Мороза на кутю гу-*
калі. Я і тепер гукала. На Багату Кутю гукала,
в окно стукала: «Мороз, Мороз, ході куте єсті,
улетку не бувай да пашенькі не турай» (Левко-
вичі Овр. Ж.); *На Голодну Кутю, перед Водохре-*
щем, Мороза гукалі: «Морозе, Морозе, ході куте
єсті, а влетку не бувай і хвостом не віляй» (Хо-
чине Олв. Ж.); *Мороза гукають на Першу Кутю:*
«Мороз, Мороз, іди куте єсти, шоб не поморо-
зив наших телят, ягнят» (Товстий Ліс Чрн. К.);
Мороза гукали на Кутю перед Роздвом. На по-
кутті клали сіно. Ставили кутю. У чому вари-
ли, у тому й поставили. Потім Мороза гукали:
«Мороз, Мороз, іди кутю єсти» (Пісківка Брд.
К.); *На Кутю несе мати кутю до стола і каже:*
«Кутя, кутя, до покутя». Так три рази. Тоді сі-
дають і каже: «Мороз, мороз, іди куте їсти».
Так три рази. А тоді: «Не йдеш, то не йди, не
на жито, не на пшеницю, не на картоплю, не на
шо». Кличуть перед Різдом (Мироцьке Ксв. К.);
2. під час надмірних морозів для їх припинення: *Як*
мороз великі, то треба кісель варить і Мороза клі-
кають: «Мороз, мороз, іді кісель єсті да шоб не
попортів наших посєвов». *Літь кісель на землю*
(Левковичі Овр. Ж.).

ДАВАТИ ДУЛЮ — див. **КИДАТИ НОЖА**.

ДВАНАДЦЯТЬ ЛІСИХ ДЕДОВ — число
вербальної формули для зменшення надмірних мо-
розів. Див. **ЛІЧИТИ ЛІСИХ**.

ДВЕРІ — верхній брус рами дверей, локатив об-
рядової дії, де коптали свічкою хрестика від гро-
зи. Див. **ВЕРБА СВЯЧЕНА, ВИПАЛЮВАТИ**
ХРЄСТИКА.

ДЕВ'ЯТНИЦА — див. **ДЕВ'ЯТУХА**.

ДЕВ'ЯТУХА (ДЕВ'ЯТНИЦА) — дев'ятий
четвер після Великодня, коли заборонялося пра-
цювати у полі, щоб не накликати град, грозу: *На*
Дев'ятуху і Десятуху неможна робить од грому
(Немовичі Срн. Р.); *На Дев'ятуху — громовий*
день (Любарка Нрд. Ж.); *Дев'ятниця, Десятни-*
ца, те од грому, те од того празнували (Опачи-
чі Чрн. К.).

ДЕВ'ЯТЬ ГРАДІН — число частинок льо-
ду різного розміру проти яких спрямовано обря-
дові дії для припинення атмосферних опадів. Див.
ПЕРЕКУСИТИ ГРАД.

ДЕВ'ЯТЬ КОЛОДЯЗІВ — число об'єктів
обрядової дії від посухи. Див. **СИПАТИ МАК У**
КОЛОДЯЗЬ.

ДЕВ'ЯТЬ КРИНИЧОК — число об'єктів
обрядової дії від посухи. Див. **ВИЛИВАТИ**
КРИНИЦУ.

ДЕВ'ЯТЬ УДОВИЦЬ — число виконувачок
обрядових дій від посухи. Див. **ВДОВА**.

ДЕСЯТНИЦА — див. **ДЕСЯТУХА**.

ДЕСЯТУХА (ДЕСЯТНИЦА) — десята
п'ятниця після Великодня, коли заборонялося пра-
цювати у полі, щоб не накликати град, грозу. Див.
ДЕВ'ЯТУХА.

ДЕВЧУЧОК — див. **ДІВЧИНА МОЛОДА**.

ДЕЖА — див. **ДІЖКА, ЩО ХЛІБ ПЕКТИ**.

ДЕТИ — див. **ПЕРШЕ ДИТЯ**.

ДИТИНА ДО РОКУ — див. **ПЕРШЕ ДИТЯ**.

ДИТИНА НЕСТРИЖЕНА — учасник обря-
дової дії від грози: *Як од грому загорілося, дитина*
треба шоб нестрижена зроду, треба кругом хати
обвести чи обнести (Пашківка Мкр. К.).

ДІВЧИНА МОЛОДА (ДІВЧИНА, ЯКА
НЕ МАЄ НА СОРОЧЦИ, ДІВЧУЧОК, ДІВ-
ЧИНА ЧЕСНА, МАЛЕНЬКА ДИТИНА, НЕ-
ДОРОСТОК) — молода неодружена особа, яка
виконує обрядові дії від посухи. Див. **ВИЛИВАТИ**
КРИНИЦУ, ЛИТИ СВЯЧЕНУ ВОДУ, НА-
ПРЯСТИВІТКАТИ, ОБЛИВАТИ ВОДОЮ,
ОРАТИ РІЧКУ, ПЕРЕНОСИТИ ВОДУ З
КОЛОДЯЗА В КОЛОДЯЗЬ, СИПАТИ МАК
У КОЛОДЯЗЬ.

ДІВЧИНА ЧЕСНА — див. **ДІВЧИНА МО-**
ЛОДА.

ДІВЧИНА, ЯКА НЕ МАЄ НА СОРОЧЦИ —
див. **ДІВЧИНА МОЛОДА**.

ДІД МОРОЗ — див. **МОРОЗ**.

ДІЖКА, ЩО ХЛІБ ПЕКТИ (ДЕЖА, ПІК-
НА ДІЖКА) — низька широка дерев'яна посуди-
на з клепок, в якій готують тісто на хліб, обрядовий
предмет хатнього начиння від грози, локатив обря-
дової дії від посухи. Див. **ВИКИДАТИ РОГАЧІ,**
ВОДА З ДІЖКИ, СЕРП.

ДОРОГА (ШЛЯХ) — смуга землі, по якій їз-
дять і ходять, локатив обрядової дії від посухи. Див.
ОРАТИ РІЧКУ, ПЕРЕСИПАТИ ДОРОГУ
КВІТАМИ.

ДРУЧОК — див. **ПАЛОЧКА**.

ЖАБА — земноводна тварина, яку використовують з обрядовою метою від посухи. Див. ВБИВАТИ ЖАБУ.

ЖИЖОК — календарний день (7 серпня), коли заборонялося працювати у полі від грози: *Що Жижко зробить, то Жижчиха спалить* (Любязь Лбш. В.).

ЖИЖЧИХА — календарний день (8 серпня), коли заборонялося працювати у полі від грози. Див. ЖИЖОК.

З РАЊКУ ДО ВЕЧОРА — див. ОБІДЕНЬ.

ЗА ДЕНЬ — див. ОБІДЕНЬ.

ЗА НІЧ — період від заходу до сходу сонця, часовий відрізок здійснення обрядової дії від посухи. Див. НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ.

ЗАБИТИЙ ГРОМОМ (ПРИГЛУШЕНИЙ ГРОМОМ) — людина, яку вбило або покалічило ударом блискавки: *Колись батюшка казав: «Шоб моя жінка з родов умерла, а мене шоб грім забив»*. Людина щаслива, що грім забив (Черськ Мнв. В.); *Ту жінку, що беременна да заб'є грім, ето кажуть уже вона угодна у Бога* (Дольськ Лбш. В.); *Як громом приглушить, то у яму закопували, шоб тільки голова була видно і людина одходить* (Дивин Брс. Ж.).

ЗАВЕСКА — див. РУШНИК.

ЗАДАВЛЕНИК — див. ВІШАЛЬНИК.

ЗАКОПАТИ ГОРЩИКА — обрядова дія з глиняним горщиком від посухи: *Колись у нас були горщики і вісели на дворі на таких колючках да йшли да вкрали горщика у вдові, а тоде закопували того горщика на том месці, де вода тече. Це на дощ. Це закопали у речци, чи в ровчачку. У криницю не кидали* (Любарка Нрд. Ж.).

ЗАПАЛИТЬ КОСИ — див. ПІДСМАЛЮВАТИ ВОЛОССЯ.

ЗАСЛОНКА — металевий шматок певної форми з ручкою для закривання отвору кухонної печі, що використовували в обрядовій дії від грози. Див. ВИКИДАТИ РОГАЧІ.

ЗАСТРОМИТИ ОСІКОВУ ГАЛЮЧКУ — див. ПОЛИВАТИ МОГІЛУ.

ЗРАНКУ ДО ОБЕДУ — період від сходу сонця до його перебування в зеніті, часовий відрізок здійснення обрядової дії від посухи. Див. НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ.

ЙОЛОЧКА СВЯЧЕНА — див. ВЕРБА СВЯЧЕНА.

ІКОНА (ОБРАЗ) — святий предмет із зображенням Бога або святого, який використовували під час обрядової дії від посухи або грози: *Колись, як гриміло, то мама ікону ставила у вікно* (Феневичі Івн. К.). Див. ВЕРБА СВЯЧЕНА, ІКОНА «НЕОПАЛИМА КУПИНА», ХРЭСНИЙ ХІД.

ІКОНА «БОЖА МАТИ З ДРАБІНКОЮ» — див. ІКОНА «НЕОПАЛИМА КУПИНА».

ІКОНА «МАТИ БОЖА ПРАВОРУЧНА» — див. ІКОНА «НЕОПАЛИМА КУПИНА».

ІКОНА «НЕОПАЛИМА КУПИНА» (ІКОНА «БОЖА МАТИ З ДРАБІНКОЮ», ІКОНА «МАТИ БОЖА ПРАВОРУЧНА», ІКОНА «ПАЖАРНИЦА», ІКОНА «ТРОХРУЧКА») — святий предмет із зображенням Богородиці, який використовували під час обрядової дії від грози або пожежі: *З іконою обходили кругом огню. Це Мати Божя. Кругом хати з образом ходили. Кухня летня горить, а хату одвернуло. Це та Божя Мати, шо з драбинкою, Неопалима купина* (Сторожів Крц. Р.); *Обходілі з іконою Божою Матер'ю з драбинкою, як загорелося од грому* (Левковичі Овр. Ж.); *Як од грому загорелося, то молитва була і обходять з іконою «Пажарницею» — там Мати Божя буде із драбинкою. Тиєю «Пажарницею» тільки і тушат. Абходять хату там, чи куда ударіло і тади больш не распрастраняєцца агонь* (Опачичі Чрн. К.); *Як гром запалив, до моллилися і є спеціальна ікона «Неопалимая купина»* (Барвінки Млн. Ж.); *Як загорелося од грому, з іконою «Трохручкою» виходить* (Залісся Чрн. К.); *Як загорелося од грому, то беруть ікону Матері Божоє праворучну, де вона на правой руке держить Ісуса Христа. Обходять з циею іконою три рази хоромину, тоде прекрацаєцца пожар* (Феневичі Івн. К.).

ІКОНА «ПАЖАРНИЦА» — див. ІКОНА «НЕОПАЛИМА КУПИНА».

ІКОНА «ТРОХРУЧКА» — див. ІКОНА «НЕОПАЛИМА КУПИНА».

ЇСТИ ЦВЬОЛИЙ ХЛІБ — дія з цвілим хлібом, щоб не боятися грози: *Цвюлий хліб тре їсти — не будете боятися грому* (Щитинь Лбш. В.); *Каже, ти но той хліб, шо поцвів не викидай нікуди, буде гриміти да будеш їсти його. Коли гримить да їж той хліб, шо поцвів* (Деревок Лбш. В.); *Ріжете*

хліб і на ножі хліб остається, крошки. То той хліб їсти з ножа, обдерти, то не будеш боятися грому (Черськ Мнв. В.); Хрін святять і його їдять, вікусять крошки, щоб грому не боятися. На Паску святять (Бихів Лбш. В.); Колись баба в дитстві казала: «Їж подгарану таку картошку, то будеш грому не боятися» (Люб'язь Лбш. В.); Як жито вже квітуче, то кажуть, як ти так боїшся (грому. — О. В.), то узми того жита, того квіту, узми тако з колоска нашморгай, узми його з'їж, то не будеш боятися (Деревок Лбш. В.); Котика на вербу з'їсти, щоб не боятися грому (Старий Чорторійськ Мнв. В.).

ІТІ ДО РІЧКИ — див. ХРЭСНИЙ ХІД.

КАЧАЛО — вузький дерев'яний брусок з ручкою та поперечними зарубками для викачування білизни, рубель, атрибут обрядової дії від грози. Див. ВІКИНУТИ КАЧАЛО.

КАЧАТИСЯ ПО ЗЕМЛІ — див. ПРИТУЛЯТИСЯ СПІНОЮ.

КВІТ ЖІТА — див. ЦВІЛИЙ ХЛІБ.

КИДАТИ БОРЦІ У КРИНІЦЮ — обрядова дія від посухи, здійснювана біля колодязя: Шоб дощ ішов, то кидали борці із горшком у криницю. Треба украсти у кого-там борці і кинуть. Як кинув же туди, то води п'ять не будеш, треба її вилити. Виллють да може трохи притягне, то і дощ іде (Осикове Мкр. К.). Див. ОБЛИТИ ХАТУ.

КИДАТИ ГЛАДИШКУ У КРИНІЦЮ (КИДАТИ ГОРШКІ У КРИНІЦЮ) — обрядова дія з глиняним посудом від посухи, здійснювана біля колодязя: Як засуха була, у криницю колись били гладишки да кидали. Крали гладишки, щоб нехто не бачив (Любарка Нрд. Ж.); Гладишки треба з платов знимать да у колодець кидать, щоб дощ ішов (Опачичі Чрн. К.); Казали, що детки, щоб горшка украли у кого надворі да щоб укінуплі у колодець, да буде доріж (Левковичі Овр. Ж.).

КИДАТИ ГОРШКІ У КРИНІЦЮ — див. КИДАТИ ГЛАДИШКУ У КРИНІЦЮ.

КИДАТИ НОЖА (ДАВАТИ ДУЛЮ, ПРИПАДАТИ ДО ЗЕМЛІ) — обрядова дія від вихру. Як віхор ішов, то хрестілись і припадали, як такій ото качає, то припадають до землі. Казали, що ножа вкинь, то кров буде (Удрицьк Дбр. Р.). Як віхор ішов, то припадали до землі (Кам'янка Брз.

Р.). Казали, як віхор іде, крутиться таке, то кинь ножа туди і буде на кінчику кров. Так старі люди колись казали (Андріївка Чрх. Ж.). Як віхор ішов, то треба хреститися і з лівое руки дулю давать. Нас так матері учили: припади до землі і дулю держи (Сторожів Крц. Р.). Як віхор ішов, то його хрестили і самі хрестились, падали ниц, бо то, не дай Бог, попасти. Воно ж чи вмреш, чи не вмреш, а зробить параліч і прабіває калекай (Опачичі Чрн. К.). Як віхор іде, до Богу молятца і до низу припадали. Мой батько казав, що ножа кидали у віхор, а на ноже буде кров (Немовичі Срн. Р.). Як віхор ішов то хрестилися і казали: «Христос воскрес!» У льон ускочиш, то віхор не зачепить. Ниць падали. Ножа свяченого треба вкинуть, то не притиснешся до тебе (Даничів Крц. Р.). Як віхор іде, то хрестятца люде. То злий іде, летить. Припадають до землі і хрестятца. Як дулю йому показать, то вон ще більше крутить (Білокорівчії Олв. Ж.). Ножі кидали всередину. Як попадеш точно в ціль, то кров буде на ножі. Бо там нечиста сила якась є, крутить. Як попадеш у цей вітх, то він тебе калікою зробить. Треба добре присідати до землі, бо воно тебе скрутить так (Кропивники Шцк. В.).

КИДАТИ ПОЛОТНО — обрядова дія від посухи, здійснювана біля колодязя: Полотно кидають саморобне, такі сувої робили, ну згортали такі, то різали, тоже кидали у три колодязи. Таке робили для дощу (Погулянка Лбш. В.).

КИДАТИ ЧАСНИК У КОЛОДЯЗЬ — обрядова дія від посухи, здійснювана біля колодязя: Як хто навесне часник посадить, тоже дощу не буде, дак поїдем вірвем целу граду да в колодець покідаем тей часнок весняни, шо до Благовієшченя посажани (Рудьки Чрн. К.); Не було дощу. У криницю кидали часник, рвали його зубами. Будьхто робив. Можу і я у себе вирвать зубами да вкинуть (Любарка Нрд. Ж.); В криницю часник кидали, щоб дощ пошов. До Благовієшченя старалися часник посадить. Якшо ти не посадив на зіму, бо дощу немає (Феневичі Івн. К.).

КИСІЛЬ — драглиста страва з ягідного або фруктового сиропу з домішкою крохмалю, яку використовували при запрошенні міфічних істот на вечерю для уникнення надмірних морозів. Див. ГУКАТИ МОРОЗА.

КІСЛЕ МОЛОКО́ — див. МОЛОКО́.

КІДАТИ ЯЙЦЕ СЪВАЧОНЕ — обрядова дія від пожежі, спричиненої блискавкою: *Як од грому загорелося, то сироваткою тушать, яйце съвачоне кідають через хату* (Кисоричі Ркт. Р.).

КІСЛЯК — див. МОЛОКО́.

КЛАДБИЩЕ — див. МОГЕЛКИ.

КЛЕЧАННЯ — відрубані гілки з листям, інші рослини, якими на Трійцю прикрашають обійстя, атрибут обрядової дії від грози. Див. ЛОЖИТИ КЛЕЧАННЯ НА ХАТУ, ПУСКАТИ КЛЕЧАННЯ НА ВОДУ.

КЛІКАТИ МОРО́ЗА — див. ГУКА́ТИ МОРО́ЗА.

КЛЬОН — див. ЛІЦІ́НА.

КОЛО́ДЯЗЬ — обладнане водне джерело у вигляді вузької глибокої ями для добування води з водоносних шарів землі, як об'єкт і локатив обрядової дії від посухи. Див. ЛІ́ТИ СВЯЧЕ́НУ ВО́ДУ, КІДАТИ БОРЩ У КРИНИ́ЦЮ, КІДАТИ ГЛАДІШКУ У КРИНИ́ЦЮ, КІДАТИ ГОРШКІ У КРИНИ́ЦЮ, КІДАТИ ПОЛОТНО́, КІДАТИ ЧАСНІ́К У КОЛО́ДЯЗЬ, НАЙМА́ТИ МОЛЕ́БЕНЬ, ПЕРЕНО́СИТИ ВО́ДУ З КОЛО́ДЯЗЯ В КОЛО́ДЯЗЬ, СІПАТИ МАК У КОЛО́ДЯЗЬ, ЯЙЦЕ́ СВЯЧЕ́НЕ.

КОЛЯ́ДКА — старовинна обрядова різдвяна пісня, яку виконували влітку від посухи. Див. КОЛЯДУВА́ТИ У ЖНИВА́.

КОЛЯДУВА́ТИ У ЖНИВА́ — обрядове виконання різдвяних колядок влітку для викликання дощу: *Колись жара така була, мені тато розказував, то ходили, брали певчих, таких удовів у яких чоловіка немає або умер чоловік, то це татариння, що на зелені свята кидають і це клечання, що он застромлюється, то такі кринички були по полях, в джерелі. Вони тако травою позаростали. Але колись там люди старі жили і ті кринички були. То те зілля туди кидають і калядували. Ходили з батюшкою колядували і дощі йшли. То так мій тато мені казав. По-моєму, кидали в 9 криниць. А вдовушок скільки збереться. Бо така засуха була, що два чи скільки років не було їсти шо. В жнива колядували* (Слобідка Плн. Ж.); *Шоб дощ пішов, то батюшка і півча ходили кругом села і доходять до кринички і там воду ся-*

тять. Як оце ж ходять кругом села, то уся півча колядує. Роздвяни колядки колядують. Пісні не співають, а йдуть кругом села і колядують. І на другий день чи на третій день пройшов дощ. Це вже точно так. Це вже давно було, а не допіру. Люди просили батюшку, шоб поправив, як немає дощу, як посуха така. Батюшка соглашається, усі збираються і колядують (Дивин Брс. Ж.).

КОРОГВА́ (ХОРЕ́НЬКА, ХОРУ́ГВА) — полотнище на довгому держаку з зображенням святих, яке несуть під час хресного ходу, атрибут обрядової дії під час посухи. Див. БИЧКІ́-БЛИЗНЯ́ТА, НАЙМА́ТИ МОЛЕ́БЕНЬ, ХРЕ́СНИЙ ХІД.

КО́ТИКИ НА ВЕРБУ́ — суцвіття на гілках верби, освяченої в церкві на Вербну неділю, які з'їдали, щоб не боятися грози. Див. ЦВІ́ЛІЙ ХЛІ́Б.

КО́ЦЮБА́ — Г-подібне знаряддя для перемішування палива в печі й вигрібання з неї жару, попелу, обрядовий предмет хатнього начиння від грози. Див. ВИКИДА́ТИ РОГА́ЧІ.

КРИНИ́ЦЯ — потік води, утворений внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі, у вигляді джерела або природної криниці, як об'єкт і локатив обрядової дії від посухи. Див. ВИЛИВА́ТИ КРИ́НЦЮ, КОЛЯДУВА́ТИ У ЖНИВА́, ЛІ́ТИ СВЯЧЕ́НУ ВО́ДУ, НАЙМА́ТИ МОЛЕ́БЕНЬ, НАПРЯ́СТИ І ВИ́ТКАТИ, СІПАТИ МАК У КОЛО́ДЯЗЬ.

КРО́ШКИ НА НОЖІ́ — дрібненькі частинки хліба на ножі, які з'їдали, щоб не боятися грози. Див. ЦВІ́ЛІЙ ХЛІ́Б.

КУПА́ТИ БЕРЕ́МЕННУ — див. ОБЛИВА́ТИ ВОДО́Ю.

КУТЯ́ — обрядова каша, яку споживали напередодні Різдва, Нового року чи Водохреща, атрибут запрошення міфічних істот на вечерю для уникнення надмірних морозів. Див. ГУКА́ТИ МОРО́ЗА.

ЛАМА́ТИ ТІ́НА — див. РОЗГОРО́ДИТИ ОГОРО́ЖУ.

ЛИПА́ — див. ЛІЦІ́НА.

ЛІ́ТИ ВО́ДУ В Я́МУ — див. ПОЛИВА́ТИ МОГІ́ЛУ.

ЛІ́ТИ СВЯЧЕ́НУ ВО́ДУ — обрядова дія від посухи, здійснювана біля криниці або колодязя: *Воду брали з трох колодязив да в оден лили* (Гірки Лбш. В.); *У колодязи воду свячону лити — бувало тако, як дощу нема* (Кукли Мнв. В.); *Як*

удовиці є, то девять удовиць збиралися, ходили у колодезя ляли воду свячену (Синів Гізн. Р.); Шоб дощ був, батюшка раніше ходив на поле. На поле виходили і до криниці. У криницю воду ляли, шоб дощ ішов (Івановичі Плн. Ж.); Святу воду ллють у колодез, шоб дощ пошов. Мак давали девочкам і воду, шоб несли (Білокоровичі Олв. Ж.); Як немає довго дощу, то ходили настоящие вдови і в три криниці святу воду лили, мак-видюк сипали (Пісківка Брд. К.).

ЛЧІТИ ЛІСИХ — обрядова вербальна дія, спрямована на зменшення морозів: 9 лисих треба нащитать, шоб мороз пересівся (Кам'янка Брз. Р.); Шоб мороз пересевся, тре нащитать 12 лисих дедов у селе. Але деди тре шоб були справжніє, тие у кого є своє онуки од своїх детей (Мелені Крс. Ж.); Як був мороз великий, то лисих щитали. Дванадцять душ треба нащитать. Казали: «Пересядься мороз на його лисині». Коли гледи через екась время уже й пересевся (Потаповичі Овр. Ж.); Як мороз був, то лисих щитали. Казали: «Мороз, Мороз, пересядься — Степан-лисий, Мороз, Мороз, пересядься — Іван-лисий...» Треба дванадцять нащитать (Вишевичі Рдм. Ж.); Шоб мороз пересевся, лисих личили (Товстий Ліс Чрн. К.); Якщо великі морози, то щитали 12 лисих дядьків. Назвуть одного: «Пересядься мороз», другого: «Пересядься мороз» (Пісківка Брд. К.).

ЛІЦІНА (БЕРЕЗА, ГОРІШНИК, КЛЬОН, ЛИПА) — дерево під яким ховалися під час грози від блискавки: У грозу можна ховаться під ліциною під осіку хто-то там заховався, а вона тряслася, шоб не ховалися под нею. Вона і заре трасетця (Кам'янка Брз. Р.); Дуб — тверде дерево, то туди б'є (блискавка. — О. В.). Туди, так як мняке дерево, як липа, то не б'є (Куликовичі Мнв. В.); Мати Божая хавалася под отаким деревом — горішник — а так не можна. Жінка под дубом стояла і забило її (Залізниця Лбш. В.); Як гримить, то под горешіною мона ховатца, більш не под яким, бо воно б'є (Кисоричі Ркт. Р.); «Ставай под горішник — не вб'є», — так мама колись казала моя. Мама казала, бо Господь не вспоминав: «Сатана де не станеш, то заб'є. А горешника не казав». Коло хати садять горешника, шоб не попадала (блискавка. — О. В.) (Даничів Крц. Р.); Як гром, то под березою мона ховаться, вро-

ді блискавка не б'є у березу. І под кльоном можна ховаться (Удрицьк Дбр. Р.); Гром куди хоч може впасти. У берозку не впаде і в липку не впаде (Бистричі Брз. Р.).

ЛОЖИТИ КЛЕЧАННЯ НА ХАТУ — обрядова дія від грози: Оставляють клечання, ложать його на хату, шоб не вдарив грім (Мироцьке Квс. К.).

ЛОПАТА — див. ЛОПАТА ХЛІБНА.

ЛОПАТА ДЕРЕВ'ЯНА — див. ЛОПАТА ХЛІБНА.

ЛОПАТА ХЛІБНА (ЛОПАТА, ЛОПАТА ДЕРЕВ'ЯНА, ЛОПАТА, ШО ХЛІБ ПЕКТИ, ЛОПАТА, ШО ХЛІБ САЖАТИ) — знаряддя для саджання хліба в піч і виймання його з печі, обрядовий предмет хатнього начиння від грози. Див. ВИКИДАТИ РОГАЧІ, ПЕРЕХРИСТИТИ ХМАРУ, СКАТЕРТЬ, ШО ПАСКУ СВЯТЯТЬ.

ЛОПАТА, ШО ХЛІБ ПЕКТИ — див. ЛОПАТА ХЛІБНА.

ЛОПАТА, ШО ХЛІБ САЖАТИ — див. ЛОПАТА ХЛІБНА.

ЛЪОН — трав'яниста технічна рослина, зі стебел якої виготовляють волокно, предмет обрядової дії від посухи. Див. СПАЛИТИ ЛЪОН НЕТЕРТИЙ.

МАК СВЯЧЕНИЙ (МАК-ВИДЮК, МАК-САМОСЕЙ) — насіння трав'янистої рослини з довгим стеблом і великими квітами, атрибут обрядової дії, який кидали в колодезь від посухи. Див. СІПАТИ МАК У КОЛОДЕЗЬ.

МАК-ВИДЮК — див. МАК СВЯЧЕНИЙ.

МАК-САМОСЕЙ — див. МАК СВЯЧЕНИЙ.

МАЛЕНЬКА ДИТИНА — див. ДІВЧИНА МОЛОДА.

МАХНУТИ ПАЛОЧКОЮ — див. ВІДВЕРТАТИ ХМАРУ.

МЕНШИЙ У СІМ'І — див. ПЕРШЕ ДИТЯ.

МОГЕЛКИ (КЛАДБИЩЕ) — місце поховання померлих, локатив обрядової дії від посухи. Див. ВІЩАЛЬНИК, ПОЛИВАТИ МОГІЛУ.

МОЛІТВА — вербальна формула, яку промовляє людина під час стихійного лиха: «Святая Покровонько, покрий нас своїми ризами. Святая Богородице найсвятішая, покрий нас своїми служба-

ми, своїми молитвами. Господи, заступи нас. Наше правітєльство, нашого настоятеля, наше воїнство од грому, од тучі, буйних вітрів, заступи наші хорони, наші ґрунти, нашу худобу». Отака молитвочка (Залізняця Лбш. В.); Молітва є така: «Свят небо й землю і нас грішних. Святий Юрій, святий Ілля, святий Антоній, святий Онуфрій. Прошу вас всіх святих, переносьте хорошейко горами, лісами, болотами. Дай вам Боже щасливу доріженьку. Ісус Христос спаси нас і сохрани нас Мати Божа» (Велика Глуша Лбш. В.); Як гроза йшла, то закривали комени. Запалюю страсну свечку, поїду по хаті скрозь. Молюся таку молитву: «Коло моїх хоромин Ісусова гора. На тій горі Матір Божа стояла. Прішов Син — Ісус Христос, ключі їй віддав від грому, від мигавки, від Божої сили» (Феневичі Івн. К.). Див. **ВІДВЕРТАТИ ХМАРУ, МОЛІТВУ НАЗАД ПЕРЕМОЛІТИ**.

МОЛІТВУ НАЗАД ПЕРЕМОЛІТИ — вербальна формула, яку промовляла людина під час грози або пожежі: *Хто знає молитву «Отче наш» назад його промолить, до воно помагає. Хмара ця поїде другою стороною. «Я молитву назад читаю і хмару назад вертаю».* Були такі люди, шо хмару вертали. Вона цю молитву у душі держить (Велика Рача Рдм. Ж.); Були люде, шо могли хмару одвернуть. Вони молились. Казали треба ту молитву знать і не прамо начинать, а начинать з последнього слова і все слова казать задом наперед. Можна і «Отче наш» і якусь другу молитву казать (Сімаківка Ємл. Ж.). Див. **НАЙМАТИ МОЛЕБЕНЬ**.

МОЛІТИСЯ НА ПЕРЕХРЭСНОЙ ДОРОЗІ — див. **НАЙМАТИ МОЛЕБЕНЬ**.

МОЛІТИСЯ У ЦЕРКВІ — див. **НАЙМАТИ МОЛЕБЕНЬ**.

МОЛОКО (КІСЛЕ МОЛОКО, КІСЛЯК, СИРОВАТКА) — біла рідина, одержана від корови, та продукт її переробки, як атрибут обрядової дії від пожежі, спричиненої блискавкою: *Як од грому загорілося, то молоком тушили пареним (Піща Шцк. В.); Як од грому загорілося, то молоком треба тушить. Його хрестом лють (Колки Дбр. Р.); Як гром запалит, до мона затушит солодкім молоком. Водю немона втушить (Йосипівка Млн. Ж.); Як од грому загорілося, до впе-*

ред молоком або сироваткою лили (Товстий Ліс Чрн. К.); Кислим молоком загасити пожежу від грому (Лахвичі Лбш. В.); Як од грому загорілося, то кіслим молоком тушили (Ремчиці Срн. Р.); Як од грому загорілося, до треба лить кислим молоком. Як буде глечик того молока, до лини, то затухне (Вишевичі Рдм. Ж.); А у сусідньому селі загорілася хата, то рано брат приходить і каже: «Тушили кісляком». Молоком і кісляком тушать, а так не можна (Феневичі Івн. К.); Сироваткою гасити пожежу від блискавки (Ветли Лбш. В.); Як запалить гром то саме лучче тушить сироваткою. Бо водою не потушиш так, а саме лучче сироваткою. То тоже якась причина є. Є такіє, шо ставляють тую сироватку на вокна, як гримить (Князівка Брз. Р.); Як од грому загорілось тушить сироваткою (Хочине Олв. Ж.); Як гром запалив, то лили молоко, сироватку, токо такім, а вода не бере (Варовичі Плс. К.).

МОРО́З (ДІД МОРО́З, ВІТЕР) — міфічна істота, яку запрошували спеціальною обрядовою вербальною формулою на вечерю перед Різдом або Новим роком чи Водохрещем для уникнення подальших погодніх катаклізмів. Див. **ГУКАТИ МОРО́ЗА**.

МУЖЧИ́НА-ВДОВЕ́ЦЬ — чоловік, який після смерті дружини не одружився вдруге, учасник обрядової дії від посухи. Див. **НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ**.

НАЙМАТИ МОЛЕБЕНЬ (МОЛІТИСЯ У ЦЕРКВІ, МОЛІТИСЯ КО́ЛО КОЛО́ДЯЗЯ, МОЛІТИСЯ НА ПЕРЕХРЭСНОЙ ДОРО́ЗІ) — християнізована обрядова дія від посухи, здійснювана в різних локативах: *Батюшка приходит, молебень робит. До кринички ходять (Невір Лбш. В.); Коли засуха, наймали молебень (Покалів Овр. Ж.); Як засуха була, то молебень якусь наймали у церкві. Коло криниці молились. Ось у мене криниця є, то разів три йшли з корогвами і святили (Івановичі Плн. Ж.); Шоб дощ ішов, до молебень наймали, збиралися, молилися, просили Бога, шоб дощ пошов (Сімаківка Ємл. Ж.); Шоб дощ ішов, то молебні наймали, це без батюшки молились, бо батюшки уже не було последнє время (Осикове Мкр. К.); Якишо дощу не було, то в церкві правили, молебень наймали (Піща Шцк. В.); Шоб дощ пішов, то молебень правилася у церкві:*

як є вдовиці, кілька там їх, дев'ять чи що, то подавали на молебень (Сторожів Крц. Р.); Шоб дощ пошов у церкву йшли, Богу молились, до кринички з процесіями йшли (Сімаківка Ємл. Ж.); Шоб дощ пішов молилися у церкві, ішли до колодязя (Мироцьке Ксв. К.); Колись ходили у нас там в лісі тако далеко є така криничка. Зробилась вона сама та криничка. То колись все ходили, як нема дощу, то до тей кринички ходили Богу молитись. Всвячували ту криничку, молилися. Дощу попросять, і дощ піде. Священик, люди які в церкві є, ідуть тим ходом (Троянівка Мнв. В.); Зберутца баби коло колодців, молились шоб дощ пошов (Варовичі Плс. К.); Як засуха, то сходилися до криниці, молились Богу та просили дощу (Пісківка Брд. К.); Виходілі з корозвами на перехресні дороги, шоб дощ пошов. Було таке, шо і пошов дощ. Молилися, виходіть батюшка з хором, молилися на перехресній дорозі (Удрицьк Дбр. Р.). Див. ХРЭСНИЙ ХІД.

НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ — обрядова дія виготовлення ритуального полотна від посухи: То було таке, що ще наші матері таке робили. То я тоді була мала, то я не знаю. За ніч напрели і виткали того рушника. То ж тоже за той дощ (Троянівка Мнв. В.); Треба, шоб чесне вдови за один день, з ранку до вечора, направи і віткали рушника. Все це робіли у церкві. У це времне мужчини-вдовце зробили хреста і поставіли його у цвинтарі з того боку церкві, де батюшка заходить. Рушника посьватили. Пов'єсили на цього хреста, встановленого у цвинтарі (Мелені Крс. Ж.); Якшо дощу не було, то збирали льон. Натерти льону і напрати і навулиці поставить верстать і поткать рушники. На границю тільки вийти, чи там до Осичок вийти, чи до Моделева. До так робили. До ще й не прийдуть із поля, вже дощ іде. Це просто жінки робили. Вдень робили скоренько. Та жменьку напала, та напала. Тоді вже назбирали діток маленьких. Тиєю водичкою дрипаютца. І додом не прийдуть, як дощ поїде. Там витиралися тим рушником на границі. Дітки дріпались і витиралися цим рушником (Заньки Рдм. Ж.); Не було дощу. А вдови ізвезли ту всю музику на розходніє дороги. Вони вивезли коворотки, прядки. Напрями те, основали, вивезли те, шо ткать. Пока товар не буде йти з обєда на вечер на поле. Ві-

ткали. Начинали зранку і ткали до обєду. Корови йшли із хлева на поле, то треба розослать цього рушника, шоб пройшли корові. Зробили це вдови. Зробили хреста і повесили цього рушника на хреста. Хреста ставили на розходніє дорогах. Пошов дощ. Колькі мона, то столькі було вдов, багато (Любарка Нрд. Ж.); Сєдают бабкі, собираютця, прадут своє прадиво, льон. Напрями сколькі там, посновали, на верстать накідали і тчут. І до вечора пошіли рушник. Віносят, хрест зробіли. Цей рушник на хрест. Виходят на розходніє дороги, ставляють там хреста з тим рушником, шоб дощ пошов. Батюшка це знав, святив хреста і рушника (Варовичі Плс. К.); Вони (вдови. — О. В.) спрадуть і вітчуть, тоде до хреста віносять і батюшка йде до хреста. Рушника святіли. Збиралися вдови, їх багато було. Робили з ранку до вечора. І зробеть. Надворє робеть. Хрест у нас стояв на конце села, то они ходили кругом села і йшли до хреста. З рушником. Ішли жонки і та шо прала, і та шо не прала. Це робили, шоб дощ пошов (Товстий Ліс Чрн. К.); Полотно ткали да в церкву носили, шоб дощ ішов. Жінки, старі баби колишні. У церкві говорять да договаряться. При мені це робили. Посля війни. В церкву занесли. Перетикали такими і застиляли як ходника. Тако на всю церкву, де ходять люде, до закрестя (Дольськ Лбш. В.); А колись іще так робили. Жінки збиралися. За день тільки треба це зробити. Напрями ниток, зразу треба основать їх і віткать того полотна кусок і тоді йшли вже до кринички да з тим полотном. Там правилося уже, молитви читалися да дощ поїде. Були такі кринички, а коло їх стояли хрести, то те полотно на хрест вішали (Вишевичі Рдм. Ж.); Колись зібрались, да обідень шоб поткать завйєскі, перепінали, де худоба ходить, шоб дощі пошли. За день напрудуть, і потчуть, і перепнут дорогу, шоб пошов дощ. Завєску ткать зібралися просто жонкі. Та сидить да праде, та снує, а та тче. Сколькі вправецца, то столькі впрадут. Його потом стелють, шоб худоба по йом пройшла. Не знаю, де йє потом девали (Старий Дорогинь Нрд. Ж.).

НАСТОЯЦА ВДОВА — див. ВДОВА.

НЕДОРОСТОК — див. ДІВЧИНА МОЛОДА.

НЄСТИ ВОДУ З ОДНОЇ РЕКІ У ДРУГУ — див. ПЕРЕНОСИТИ ВОДУ З КОЛОДЯЗЯ В КОЛОДЯЗЬ.

НИТКА СВЯЧЕНА — тонко зсукана, скручена пряжа для шиття, в'язання, вишивання, ткання, освячена у церкві, атрибут обрядової дії від граду. Див. ПЕРЕКУСИТИ ГРАД.

НИЖ — інструмент для різання, що складається з леза та ручки, атрибут обрядової дії: 1. від граду: *Як град ішов, то ножа ставили на окно (Велика Любаша Кст. Р.); Як град іде, то треба ножа на вулицю вікідать (Левковичі Овр. Ж.); Як великий град починається, ноже тие, шо святять на Великдень, до вікна перехрищували (Заньки Рдм. Ж.);* 2. від вихору. Див. КИДАТИ НОЖА.

НОСИТИ ВОДУ НА ТОПЛЯНИКА — див. ПОЛИВАТИ МОГІЛУ.

ОБЕРНУТИ ПЛОТА — див. РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ.

ОБІДЕНЬ (ЗА ДЕНЬ, З РАЊКУ ДО ВЕЧОРА) — світловий день, часовий відрізок здійснення обрядової дії від посухи. Див. НАПРЯСТИ І ВИТКАТИ.

ОБЛИВАТИ БЕРЕМЕННУ — див. ОБЛИВАТИ ВОДОЮ.

ОБЛИВАТИ ВОДОЮ (КУПАТИ БЕРЕМЕННУ, ОБЛИВАТИ ДІВЧАТ, ОБЛИВАТИ ЖІДА, ОБЛИВАТИ БЕРЕМЕННУ) — обрядова дія від посухи: 1. здійснювалася okazіально: *О, то водою обливали одне одного. І нас оболлють, як нема дощу. Наберуть у квартиру води да бурить одне на одного. Дівчата, хлопці позбираємось ди й обливаємо одне одного (Набруска Мнв. В.);* *Водою обливалися коло колодца одна одну, щоб дощ пошов (Колки Дбр. Р.);* *Водою єдне другого обливали, щоб дощ пошов (Потаповичі Овр. Ж.);* *До криници ходили і обливались водою, щоб дощ пошов. Так одне одного обливали (Товстий Ліс Чрн. К.);* *Купатца беременним давали, щоб пошла покупалася, то дощ поїде (Ремчиці Срн. Р.);* *Обливались водою, тилько знаєте, дівчата молодії. Молодії такиї, ну, як вам сказати, чеснії. Чеснії дівчатка, так уже стари подкажуть. Не гуляючи, а чеснії (Невір Лбш. В.);* *Як засуха була, то жида обливали, до піде дощ казали. Одна жінка вигукала жида, а друга з-за стени на його — ведро води (Красятічі Плс. К.);* *Як дощу нема, то*

беременну обливали вадою. Беременна стоїть, не знає, то вони йє раз і облілі, то поїде дощ. Вони так подкрадутца, щоб не бачіла (Блажове Ркт. Р.); 2. як покарання за порушення певних заборон. Див. ОБЛИТИ ХАТУ.

ОБЛИВАТИ ДІВЧАТ — див. ОБЛИВАТИ ВОДОЮ.

ОБЛИВАТИ ЖІДА — див. ОБЛИВАТИ ВОДОЮ.

ОБЛИТИ ВОДОЮ — див. ОБЛИТИ ХАТУ.

ОБЛИТИ ХАТУ (БОРЦІ ВКИНУТИ У КРИНИЦЮ, ОБЛИТИ ВОДОЮ, ПОСКИДАТИ ГЛАДИШКИ) — обрядова дія покарання тих, хто порушував заборони виконувати певні роботи до Благовіщення або на Благовіщення, що могло призвести до посухи: *У Благовещенне пекті немона. Водою обливали, як узнают, шо пьок. Варіть мона, а пекті не. Особенно хлеба, а млінца, як розумна, то тоже не пече (Колки Дбр. Р.);* *На Благовіщення і на Паску немона, а на Роздво мона печі топить. Не знаю чоґо. Тих хто пече, то водою обливали (Нові Озеряни Брс. Ж.);* *Хто погородів до Благовещення, обливали холодною водою (Хочине Олв. Ж.);* *Як хто шо пьок на Благовйешчення, то буде засуха. А вже хто пьок да не хоче признаватца. То треба взяти і гладішкі якось поскидати. Його і водою обливали (Старий Дорогинь Нрд. Ж.);* *На Благовіщення якусь роботу роблять, то може бутъ засуха. Треба у той хазяїки вкрасти борці і викинуть у криницю. Якшо щось пекти на Благовіщення, то запікаеш тоді дощ. Те саме робили, крали борці (Пашківка Мкр. К.).*

ОБРАЗ — див. ІКОНА.

ОД ВЕЛІКОДНЯ ДО ПРОВОД — див. ПРОВІДНИЙ ТИЖДЕНЬ.

ОД ВЕСНІ ДО ВШЕСТЯ (ОД ПАСКИ ДО ЗНЄСЕННЯ) — сорок днів від Великодня до Вознесіння, часовий період обрядової дії, коли заборонялося городити та снувати від посухи: *До Знесення не городять. От бачите, у нас загородили десь хтось ди й дощу нема (Набруска Мнв. В.);* *Городить немона од весни аж до Вшестя. Колись старі люди казали, шо як городять, то тоді дощі не йдуть. Старі люди лаяли сильно тих, хто городить або снує. Колись ткали і снували. Бо казали, шо хма-*

ри будуть снувать, снують, а дощу не буде. Снують немона до Вшестя (Осикове Мкр. К.).

ОД ПА́СКИ ДО ЗНÉСЕННЯ — див. ОД ВЕСНІ́ ДО ВШÉСЯ.

ОД ПА́СКИ ДО ПРОВО́Д — див. ПРОВОДНІ́Й ТІ́ЖДЕНЬ.

ОДБІВА́ТИ ПРА́СЛО — див. РОЗГОРО́ДИТИ ОГОРО́ЖУ.

ОРА́ТИ РІ́ЧКУ (ОРА́ТИ ВІ́СПУ, ОРА́ТИ ШЛЯ́ХА) — обрядове обробляння землі плугом від посухи: Була така засуха, ще колхозу не було — велика така засуха у нас. Збираютьца сєм удовиц або деветь. Не таких жонок, вибачайте, бродячих, шо вона вдовица і бродить. Збираютьца циж деветь або сєм вдовиц і беруть плужка, ідуть на речку і оруть віспу. Віспа суха. Там помолятца Богу себе і там оруть. Я таке паметаю, бо моя мати була вдовица. І стали доще. Одна горе, тие чи за те тягнуть, чи шо. Там же вони багато не горуть. Майбуть тильки борозней прооруть, скільки їх є (Губків Брз. Р.); Як дощу нема, то горали шляха. Две девкі берут тягнут плуга, а одна бере да горе. Тие тягнут. Треба шоб чесние були, то ще девчата. Прогорут пару раз (Кисоричі Ркт. Р.); Як засуха була то там, речка мелка орали баби плугом, перегорували, шоб дощ ішов. Це робили удовиці (Підлуби Ємл. Ж.); Дорогу орали женщины. Разов три треба обойти, і перехриститца, і «Отче наш» помолитца, і сказать: «Дай, Боже, шоб дощик ішов». Просто жінки робили (Красятічі Плс. К.).

ОСИ́КОВА ГАЛЮ́ЧКА — палиця з осики, атрибут обрядової дії від посухи. Див. ПОЛИВА́ТИ МОГІ́ЛУ.

«О́ТЧЕ НАШ» — християнська молитва, яку читали залежно від потреби, зокрема під час грози. Див. ВИКИДА́ТИ ВЕРБУ́, ВІДВЕРТА́ТИ ХМА́РУ, МОЛІ́ТВУ НАЗА́Д ПЕРЕМОЛІ́ТИ, ОРА́ТИ РІ́ЧКУ.

ПАЛІ́КОПА — свято Пантелеймона (9 серпня), коли заборонялося працювати у полі від грози. Шо Ілля накосить, Ганка нажне, а Паликопа спалить (Велика Осниця Мнв. В.); Гаврилей — од грому не робет (Блажове Ркт. Р.); Гавриїл, Ілля, Пантелеймон — громові свята. Паликопа — Пантелеймон. Грози білі, копі паліло. Нічого не робілі, шоб гром не палів (Удрицьк Дбр. Р.); Паликопа,

Ілля і Гаврилей — це вони у одном місяце. Паликопа — Пантелеймон. Неможна нечого робить, шоб гром не спалив (Любарка Нрд. Ж.); Громові свята: Паликопа, Ілля, Гаврилей. Немона робить, бо грім запалить. Хай коли, як не тепер, то колись, а всеодно запалить. Жінка у нас на громове свято крила хату, і на другий раз грім гракнув, їй хату спалив. На перше громове свято крила, а на друге — спалив грім (Романівка Нвл. Ж.); Шо Ганна нажне, то Паликопа спалить (Білокоровичі Олв. Ж.); На Паликопу не складай стожков, бо може гром ударить (Сімаківка Ємл. Ж.); Паликопи — не робили люди у цей день, бо може запалить копи, може і хліва запалить (Красятічі Плс. К.); На Пантелімона нічого не робить. У нас кажуть Паликопа, сохрани Боже, шось робить, бо може попалить грім копи (Липівка Мкр. К.); Палипетро — другий день послі Петра. Немона робить. Один дядько складав снопі у коп'як. Як почало гримнеть, ляскать. Узаявся гром, блискавка. То спалило тие снопі (Мелені Крс. Ж.).

ПАЛІ́ПЕТРО — календарний день (13 липня), коли заборонялося працювати у полі від грози. Див. ПАЛІ́КОПА.

ПАЛІ́ТИ СВЯЧÉНУ ВЕРБУ́ (ПАЛІ́ТИ СВЯЧÉНЕ ЗІ́ЛЛЯ, ПАЛІ́ТИ ПА́ПОРОТЬ, ПАЛІ́ТИ СОСНУ́) — обрядова дія, здійснювана оказіально під час грози: Як гріміт, то мі палили на пріпечку, вігребаєм жар, і палили вербу священну, шоб дим ішов, шоб не наробіло оказії (Старий Дорогинь Нрд. Ж.); Як гроза йшла, святу вербу палили под комином (Феневичі Івн. К.); Якшо гроза, то старіє бабкі святе зелле палили. Це з Тройци (Кисоричі Ркт. Р.); Зелейко палілі на пріпечку, а не закрівали коміна, як виходить хмара, так палять зелле те, шо на Тройцу съветітца. Уже ж на Тройцу всяке зілейко светет. Тодє вже палят на пріпеку (Левковичі Овр. Ж.); Свяченеє зілля палили під комином, як гроза великая (Пісківка Брд. К.); Купалного Івана колісь матери ходілі да рвалі і в хаті по кутках палілі папороть. Ето тоже од грому. Нахрест запалить і всьо. Покуть, тоді тут (пічний кут. — О. В.), як христімса, так і палім (Залужжя Дбр. Р.); Як гроза, до палили ту сосну, шо ставіцца, як воду съватять. Люде ламали, брали додому і палили. Палили под коменом, на пріпеку (Чоповичі Млн. Ж.).

ПАЛОЧКА (ДРУЧОК) — частина тонкого стовбура або товстої гілки дерева, якою відігнали вужа від жаби, атрибут обрядової дії для розгону грозових хмар. Див. **ВІДВЕРТАТИ ХМАРУ**.

ПЕРЕКАЗАТИ НАОБОРОТ СВЯТА — обрядова вербальна дія зворотної дії від грози: *Як гроза йшла, то все свата, якіє в року є, наоборот переказать, починая од Нового року. Попова жинка только знала, больш нехто не мог переговорить, то перестане* (Бистричі Брз. Р.).

ПЕРЕКУСИТИ ГРАД (ПЕРЕКУСИТИ НИТКУ СВЯЧЕНУ) — обрядова дія від граду, пов'язана з кусанням: *Нитки перекусювали, як сьвачона нитка є. І град перекусювали, тре три гради перакусити, коб покинув град* (Бірки Лбш. В.); *Градинка тако як впаде, візьмеш перекусиш і через себе перекидаєш, шоб менший град ішов* (Гораймівка Мнв. В.); *Перекусити град. Перекусити і кинути. Викинути надвір* (Лахвичі Лбш. В.); *Град як іде, то обично збирають дев'ять тих горошинок перекушують* (Погулянка Лбш. В.); *Як град ішов, то менший у сім'ї тре шоб перекусив. Це робить менши чи старши у сім'ї, а середуци не може. Як перекусить, то град перестане* (Піща Шцк. В.); *Я це таке чула, шо перше дитя, которе родилос, то шоб той град кусало віходило* (Поляни Брз. Р.); *Град перекусювали да перекидали через себе, шоб перестав. Це діти перекусювали* (Колки Дбр. Р.); *Як град іде, то дітям казали перекусить, шоб не був велікі* (Блажове Ркт. Р.); *Перекусить 9 градин, шоб град не бів, шоб больш не було* (Хочине Олв. Ж.); *Казали, шо тре град перекушувати* (Товстий Ліс Чрн. К.).

ПЕРЕКУСИТИ НИТКУ СВЯЧЕНУ — див. **ПЕРЕКУСИТИ ГРАД**.

ПЕРЕЛІВАТИ ДОРОГУ — обрядова дія від посухи з використанням води: *Як нема дощу, то збираються вдови, беруть з трох криниць воду. Несуть на перехресток. Переливають дорогу і тоде піде дощ. Ідуть в основном три вдови, але буває, шо й одна. Дорогу переливають навхрест* (Українка Млн. Ж.).

ПЕРЕНОСИТИ ВОДУ З КОЛОДЯЗЯ В КОЛОДЯЗЬ (НЄСТИ ВОДУ З ОДНОЇ РЕКІ У ДРУГУ) — обрядова дія від посухи, пов'язана з використанням води: *Казали, шо тре-*

ба решетом воду перенести у другий колодяз. А як ти понесеш, але таке говорили (Гірки Лбш. В.); *Як дощу не було колісь, то з колодезя або з реки у реку переносілі воду. Переносілі молоді дєвчата, і я переносіла. Вдови носілі тоже. Треба іті начерпать, от у нас там река Случ, а то ж Горинь. То набери да несі у ту реку, а з тоє у ту. Носілі чі у баночці, чі у гладижци. Це носілі тие дєвчата, якіє не малі на сорочци. Так само і старіє, якіє тоже не мають* (Колки Дбр. Р.).

ПЕРЕПЛАВЕННА СЕРЕДА — середа на четвертому тижні між Великоднем та Трійцею, коли заборонялося працювати у полі, щоб не накликати град, грозу: *Переплавленная Середа это ж вона од грому, од грому, шоб ви поняті. До Вишестя вона. Од Паски до Вишестя* (Великі Озера Дбр. Р.); *А од Паски до Трійці та четвертому тижні тоже середа — переполовеніє. То на її нічого не роблять. Градова* (Черськ Мнв. В.).

ПЕРЕСИПАТИ ДОРОГУ КВІТАМИ — обрядова дія від посухи: *Кажуть, як цвітуть гурки, до треба рвать ті цвітки і через дорогу пересипать, то буде тоді дощ іті* (Красятічі Плс. К.).

ПЕРЕХРЄСНІЄ ДОРОГИ — див. **ПЕРЕХРЄСТОК**.

ПЕРЕХРЄСТОК (ПЕРЕХРЄСНІЄ ДОРОГИ, РОЗХОДНІЄ ДОРОГИ) — місце перетину доріг, локатив обрядової дії від посухи. Див. **НАЙМАТИ МОЛЄБЕНЬ, НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ, ПЕРЕЛІВАТИ ДОРОГУ, ХРЄСНИЙ ХІД**.

ПЕРЕХРИСТИТИ ХМАРУ — християнізована обрядова дія від грози: *Як хмара, то христить хмару і встановить лопату надворі, коло порога. Лопатою христить* (Синів Гшн. Р.).

ПЄРШЄ ДИТЯ (ДЄТИ, ДИТИНА ДО РОКУ, МЄНШИЙ У СІМ'І, СТАРШИЙ У СІМ'І) — виконувач обрядової дії від граду, посухи. Див. **КІДАТИ ГЛАДІШКУ У КРИНІЦЮ, ПЕРЕКУСИТИ ГРАД, СІПАТИ МАК У КОЛОДЯЗЬ**.

ПІВЧА — церковний хор, учасник обрядових дії від посухи. Див. **БИЧКІ-БЛИЗНЯТА, КОЛЯДУВАТИ У ЖНИВА, ХРЄСНИЙ ХІД**.

ПІД КОМІНОМ — див. **ПРІПЕК**.

ПІДСМАЛЮВАТИ ВОЛОССЯ (ЗАПАЛІТЬ КОСИ) — обрядова дія з використанням

освяченої у церкві свічки, здійснювана від страху перед громом: *Як хто грому боїться, то підсмалюють волосся на голові на Громниці свічкою* (Забужжя Лбм. В.); *Наш хазяїн, як принесе вогонь, то все малому лоба подпалював тею свічкою, що вогонь приніс із церкви. Подсмалювали йому лоба, щоб він не боявся грому* (Старий Чорторійськ Мнв. В.).

ПІКНА ДІЖКА — див. **ДІЖКА, ЦО ХЛІБ ПЕКТИ**.

ПІП — див. **СВЯЩЕННИК**.

ПЛУГ — сільськогосподарське знаряддя для оранки, яке використовували в обрядових діях від посухи. Див. **ОРАТИ РІЧКУ**.

ПОДГАРАНА КАРТОШКА — підгоріла під час приготування картопля, яку їли, щоб не боятися грози. Див. **ЦВІЛИЙ ХЛІБ**.

ПОДОРВАТИ КОЛА — див. **РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ**.

ПОКИ СОНЦЕ ЗИЙДЕ — світанок, час здійснення обрядової дії від посухи. Див. **СІПАТИ МАК У КОЛОДЯЗЬ**.

ПОКУТЬ — куток по діагоналі від печі, де стоїть стіл та висять ікони, локатив обрядової дії від грози. Див. **ВЕРБА СВЯЧЕНА**.

ПОЛИВАТИ МОГІЛУ (ВИКОПАТИ ВІШАЛЬНИКА, ВИРИВАТИ ХРЕСТІ, ВОРУШІТИ ХРЕСТІ, ЗАСТРОМИТИ ОСІКОВУ ГАЛЮЧКУ, ЛИТИ ВОДУ В ЯМУ, НОСИТИ ВОДУ НА ТОПЛЯНИКА, ПОРТИТИ МОГІЛИ) — обрядова дія від посухи на могилах самогубців: *Як дощу нема, то поливали могилу того, що топляни* (Кисоричі Ркт. Р.); *Могили утоплеников треба поливать, щоб дощ пошов* (Поліське Крс. Ж.); *Казали, що як дощу немає, то треба магилу палівать, але хто ж поїде палівать. Колись я чула, що палівали могилу топельника* (Опачичі Чрн. К.); *Якщо вішалника похоронять на кладбищі, то казали що може град бутъ. Колись одного похоронили, то зібралися люди, викопали і пустили за водою* (Велика Любаша Кст. Р.); *Як похавають коло людей вішалника, то дощу немає тоді це ле то. Тоді не було так дощу, навіть казали: «Ходем одкопаем да викинемо його, щоб за брамою його хавать»* (Ставок Кст. Р.); *Колись самоубивцю не ховали у моголках, а на перехрестках ховали. Коли дощу не було, то виривали хрести і заносили кудись у*

прірву (Українка Млн. Ж.); *Як у моголках хоронять вішалников, то ми збиралися з бабами, воурушили хрести, брали воду святу і лили под хрести. Це як дощу не було* (Білокоровичі Олв. Ж.); *Якщо вішалник, топляник чи згарани чалавек то беруть да копають яму на маглі да лють туда воду, щоб дощ пашов* (Блажове Ркт. Р.); *То все казали: «На топляника тре воду носити»* (Тельчі Мнв. В.); *Портілі могили вішалников і топлеников, подкопували їх, щоб дощ пашов* (Хочине Олв. Ж.); *Возьметъ осикових голючок і вішалнику застромлетъ у могилу, а тоде води туда налетъ. Сказатъ: «На, пи, да дощ до нас допусти»*. *Ві знаете, мі таке робіли* (Феневичі Івн. К.).

ПОЛОТНО — див. **РУШНИК**.

ПОРТИТИ МОГІЛИ — див. **ПОЛИВАТИ МОГІЛУ**.

ПОСКИДАТИ ГЛАДИШКИ — див. **ОБЛИТИ ХАТУ**.

ПОТАРАБАНИТИ ГРОШІМА — див. **ПРИТУЛЯТИСЯ СПІНОЮ**.

ПРИГЛУШЕНИЙ ГРОМОМ — див. **ЗАБИТИЙ ГРОМОМ**.

ПРИПАДАТИ ДО ЗЕМЛІ — див. **КІДАТИ НОЖА**.

ПРИПЕК (ПІД КОМИНОМ) — горизонтальна площина перед челюстями печі під комином, обрядовий локатив під час грози: *Свічку моя мати ставляла на припеку, а старий цей, як до мене прийшов, ставляв на хлібини* (Набруска Мнв. В.). Див. **ПАЛИТИ СВЯЧЕНУ ВЕРБУ**.

ПРИТУЛЯТИСЯ СПІНОЮ (ВМИВАТИСЯ, БІТИ ПО ГОЛОВІ, КАЧАТИСЯ ПО ЗЕМЛІ, ПОТАРАБАНИТИ ГРОШІМА, РІВНО СТАВАТИ, СПІНУ РУКАМИ ТРИМАТИ, СТАВАТИ ДО ПЛОТА) — обрядова дія під час першого грому, здійснювана для забезпечення здоров'я, добробуту та від страху перед громом: *Перший грім почувеш — ставали плечима пуд шось, пуд якусь деревину, щоб креше було, щоб спина не боліла* (Матейки Мнв. В.); *Як перший гром почувеш, то спиною притулялися, щоб спина не боліла* (Кам'янка Брз. Р.); *Як перший гром почув, до скорей, де стоїш там і притуляйся спиною об дерево чи шось там, щоб не боліла спина* (Поліське Крс. Ж.); *Як перві раз гром грімне нада спіною до чогось прітулицца, щоб спі-*

на не болела цели год (Залісся Чрн. К.); Як перший гром почують, до йдуть до води да вмиваютьца, у речци вмиваютьца, бо боятьца грому (Удрицьк Дбр. Р.); Як заgrimіє вперше, то б'ють по голові, щоб не боліла голова (Козлиничі Квл. В.); Як перший грім заgrimить, треба покачатися, лягти на землю і покачатися — спина не буде боліти (Череваха Мнв. В.); Як перші гром почулі, до качаліса, щоб спіна не болела (Блажове Ркт. Р.); Як почувеш перші гром, то треба качатца, перекотітьца через голову, щоб спіна не болела (Хочине Олв. Ж.); Як перший раз гром заgrimить, дак треба, щоб були мелкіє гроші у кармані, дак треба потарабанить тими грошами, щоб гроши велись (Феневичі Івн. К.); Як грим гримить, то лапай, чи у тебе є копейки, то цели год будуть гроши (Вишевичі Рдм. Ж.); Як перший грім почувеш, то ставайте до плота спину рівнять, щоб спина не боліла (Забріддя Чрх. Ж.); Як почувеш перший грім, то треба ставать до забора, щоб спина не боліла (Димер Вшг. К.); Як перший раз грим почувеш, то за спину руками тримати, щоб спинка не боліла (Кропивники Шцк. В.); Як почувеш перший грім, треба рівно ставати, щоб спина не боліла. Або до дерев притулялися (Липівка Мкр. К.).

ПРОВОДНА НЕДЕЛЯ — див. **ПРОВОДНИЙ ТИЖДЕНЬ**.

ПРОВОДНИЙ ТИЖДЕНЬ (ОД ВЕЛИКОДНЯ ДО ПРОВОД, ОД ПАСКИ ДО ПРОВОД, ПРОВОДНА НЕДЕЛЯ) — перша седмиця після Великодня, календарний період обрядової дії, коли забороняли городити від посухи: *На Проводним тижні посля Паски... На тому тижні немона городити, бо то, каже, загородиш дощ. Дощ не йтиме. То тепер може у нас хтось і городив, шо йдуть кругом дощі, в Маневичах і в Ковлю, а в нас ні їдного дощу не було, щоб він споїв тако землю. Може хтось таке надумався да зробив, десь повесив ту жердку (Троянівка Мнв. В.).* Див. **РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ**.

ПРОЦЕСІЯ ОД СЕЛА ДО СЕЛА — див. **ХРЕСНИЙ ХІД**.

ПУСКАТИ КЛЕЧАННЯ НА ВОДУ — обрядова дія від грози з використанням троїцької зелені: *Клечання троїцьке пускали на воду, щоб ішов дощ (Мар'янівка Рдм. Ж.).*

РАДОВНИЦЯ (ГРОМНИЦІ) — вівторок другого тижня після Великодня, коли заборонялося працювати у полі, щоб не наклікати грозу, град: *Є Радовниця после Великодня. Немона нечого робить, щоб град не побив. Це у вівторок — Радовниця (Кам'янка Брз. Р.); Громовий день — Радовниця (вівторок послі Провод) — немона городит, неможна в городі землю чепат, бо буде летом гром, буде попадати. Городит неможна на Радовницю. На Радовницю сохрانی Бог забити колка, бо буде посуха летом (Поліське Крс. Ж.); Громниці послі Провод у вівторок (Барвінки Млн. Ж.); Громниці після Паски. Паска пройде, потім тиждень пройде, потім неділя, понеділок, а у вівторок завжди громниці. Після Проводив завжди у вівторок Громниці (Андріївка Чрх. Ж.).*

РАК — членистонога тварина, атрибут обрядової дії від посухи. Див. **ХОВАТИ РАКА**.

РВАТИ ПАЛЬЦІ — див. **ВІДВЕРТАТИ ХМАРУ**.

РІШЕТО — господарська річ у вигляді дерев'яного обода з натягнутою з одного боку сіткою для просіювання зерна або борошна, атрибут обрядової дії від посухи. Див. **ПЕРЕНОСИТИ ВОДУ З КОЛОДЯЗЯ В КОЛОДЯЗЬ**.

РІВНО СТАВАТИ — див. **ПРИТУЛЯТИСЯ СПІНОЮ**.

РІЧКА — водний потік, що тече по видовжених зниженнях рельєфу, локатив обрядової дії від посухи. Див. **ПЕРЕНОСИТИ ВОДУ З КОЛОДЯЗЯ В КОЛОДЯЗЬ, ОРАТИ РІЧКУ**.

РОГАЧ (ВИЛКІ, ВІЛОШНИК) — довгий дерев'яний держак з двома металевими заокругленими ріжками на кінці, якими ставлять у піч або виймають з неї горщики, чавуни, обрядовий предмет від грози. Див. **ВИКИДАТИ РОГАЧІ, ВІСТАВИТИ ВИЛКІ В КОМІН**.

РОЗБИРАТИ ПЛОТА — див. **РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ**.

РОЗВАЛИТИ МУРАШНИКА (РОЗКИДАТИ МУРАШНИКА) — обрядова дія від посухи біля лісового мурашника: *Як нема дощу, то мурашника розкидали. Береш друка і так розгрібаєш (Велика Любаша Кст. Р.); Мурашника розкидають, то буде дощ (Блажове Ркт. Р.); Розворушиш мурашника — дощ поїде. Бувало у казюонному розворушімо, до насилу додому добежімо, щоб не*

намокнуть (Мелені Крс. Ж.); Мурашника розкидали, щоб дощ пошов (Йосипівка Млн. Ж.); Як мурашника розвалить, то дощ буде (Слобідка Плн. Ж.).

РОЗГАНЯТИ ХМАРУ — див. ВІДВЕРТАТИ ХМАРУ.

РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ (ВИВАЛИТИ ПЛОТА, ВИРИВАТИ КОЛІ, ЛАМАТИ ТИНА, ОДБИВАТИ ПРАСЛО, ОБЕРНУТИ ПЛОТА, ПОДОРВАТИ КОЛА, РОЗБИРАТИ ПЛОТА, РОЗКИДАТИ ТИН) — обрядова дія від посухи, коли руйнували загорожу, поставлену у табуйований час: *Городити неможна на Суху Середу. Як той і той погородив, то нема дощу, то було так, що жінки збиралися і розгороджували огорожу. Колки виривали (Козлиничі Квл. В.); До Благовіщення у землі не робили, бо ще воно не положено. Городить неможна, бо дощу не буде. Як хто погородив, то розгороджували, коли виривали (Пилиповичі Нвл. Ж.); Якщо хто загородив у Суху Середу, то розбирали. Можна одну штахету, дві одбити, не всього забора (Піща Шцк. В.); До Благовіщення неможна копати, городить, бо не буде дощу. У нас один погородив, до люде розбірали того плота. І коли витягали (Йосипівка Млн. Ж.); Городить не можна до Благовіщення, од Паски до Провід тоже неможна городить, бо дощу не буде. Колись плоти розбірали, щоб дощ пішов (Забріддя Чрх. Ж.); Од Великодня до Провід неможна городить, бо хмару загородиш. Ці забори розбирали (Івановичі Плн. Ж.); То то старі люди казали колись, що даже у хліві кучі немона городити. Як хто бачив, що хтось городив да як не йде дощ, то підуть да викидають плота. Тоді дощ піде (Черськ Мнв. В.); Городить у нас немона од Великодня до Провід. У нас не городять. Од грома. Якщо хто погородив, не буде дощу. Якщо городив, загородив — не буде дощу. Беруть йому розкидають (Більчаки Брз. Р.); Один загородив до Благовіщення, а городили отим перевойним, лозою. Пошли розкидали йому тей тин у дребезки. Не городили, бо дощу не буде (Любарка Нрд. Ж.); Гарадить нельзя до Благовіщення, бо хмари будуть абходить. Не буде дащу. Кались казали, що розвалювали забора як дощу не було (Опачичі Чрн. К.); Колись до Благовіщення даже й плота не городили, а хто погородив, то треба йти*

да обернут того плота, бо через те дощу нема улєтку (Старий Дорогинь Нрд. Ж.); Колись мій чоловік городив, а тут брата хата да його жінка вийшла да каже: «Павле, то ж неможна городити до Благовіщення». А Павло мій рукою махнув, да як зачев дощ... Не, нема дощу, нема дощу. Я за сокиру пішла одбила жердину чи що. Як зачев дощ литися, а брат каже: «Любо, городи назад, бо дощ нетреба». То ето істинна була правда (Залізняця Лбш. В.); Як Проводна неделя, а ві городіте заборі до Проводної неделі од Паски — не поїде дощ. Ідуть вам забора ламлють, щоб пошов дощ. От там як уезжаєм до нас у село, то погородів — пошлі одбілі прасло. Одбілі прасло — пошов дощ (Великі Озера Дбр. Р.); На Проводним тижні неможна городити. Паска пройшла, вже буде Проводи. І той тиждень немона городити, бо не буде дощу. А як хто загородить, а другий бачить і прийде повалить йому тій жерди (Ветли Лбш. В.); Од Паски до Провід неможна городить. Хто загородить, то віворчали плоти, воду лілі у ямі. Не городілі, бо дощу не буде (Колки Дбр. Р.); До Благовіщення у землі не рабілі. Як хто пагарадів, дак мі моладіе поїдем плота вівалім таго, і поїде дощ (Рудьки Чрн. К.); Якщо городить хто до Провід плоти, забори десь на городах. То люде ходили, витягали колки тие, стовпи, да наливали туди воду свячену у тие ямки (Сівки Брз. Р.); До Благовіщення немона копати і особо городить. Єдного року, як я ще не була замужем. Зобрали нас молодеж і сказали, що тре розгородить усе забори у селе, горожаніе до Благовіщення. Ми уноче повітягували забори з колами, а у ями од колов поналивали води. Це робили уноче, щоб нехто не бачів (Мелені Крс. Ж.); Не городили од Паски до Провід. До Благовіщення можна городить. Як засуха, то як хто погородив, то коли виривали (Білокоровичі Олв. Ж.); До Благовіщення люде не робят. А хто городив, до пойдут, плота поломят, і коли віривали і воду у ямки ліли (Товстий Ліс Чрн. К.); До Благовіщення нехто не чіпав землі. Городить немона, бо дощу не буде. Як хто погородив, то ходили колись виймали, розгороджували, колки виймали, і забора того ламали (Андріївка Чрх. Ж.); До Благовіщення не можна городить, бо буде засуха. Лаялі, казали: «Па-

ламнім тіна». Ламалі тіна, коли віривалі (Хочине Олв. Ж.); Як погородить хто (від Великодня до Провід. — О. В.), то ходили коли подривали. Треба подорвать того кола, що вон першого закопає (Сторожів Крц. Р.); Городить немона од Паски до Провід, бо хмару загородиш. Як хто погородив, до подривають плота, розхитують (Сімаківка Ємл. Ж.); Городить немона від Паски до Провід. Як хто погородить, то дощу не буде. Ходять підривають забора, піднімають так, щоб дощ ішов (Слобідка Плн. Ж.).

РОЗКІДАТИ МУРАШНИКА — див. РОЗВАЛІТИ МУРАШНИКА.

РОЗКІДАТИ ТИН — див. РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ.

РОЗХІДНІЄ ДОРІГИ — див. ПЕРЕХРІСТОК.

РУШНІК (ЗАВЕСКА, ПОЛОТНО) — спеціально виготовлена тканина, атрибут обрядової дії від посухи. Див. НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ.

РУШНІК, ШО ПАСКУ СВЯТЯТЬ — див. СКАТЕРТЬ, ШО ПАСКУ СВЯТЯТЬ.

СВІЧКА-ГРОМНІЦЯ — див. ГРОМОВА СВІЧКА.

СВІЧКА-ГРОМОВІЦЯ — див. ГРОМОВА СВІЧКА.

СВОЛОК (БАЛЬОК) — балка, що підтримує стелю в будівлі, локатив обрядової дії, де випалювали свічкою хрестики від грози. Див. ВИПАЛЮВАТИ ХРІСТИКА.

СВЯТА СЕРЕДА — див. ГРАДОВА СЕРЕДА.

СВЯТИТИ КРИНІЧКУ — див. ВИЛИВАТИ КРИНІЦУ.

СВЯЧЕНА ЙОЛОЧКА — атрибут обрядової дії, освячений в церкві на Водохреща, який кидають у воду від посухи: Свячену йолочку, що на Водохреща святитця, кидали у воду, в криницю, щоб дощ пішов (Мар'янівка Рдм. Ж.).

СВЯЧЕНЕ ЗІЛЛЯ — див. ВЕРБА СВЯЧЕНА.

СВЯЩЕННИК (БАТЮШКА, ПІП) — служитель культу у православній церкві, виконувач обрядових дій від посухи. Див. ВИЛИВАТИ КРИНІЦУ, КОЛЯДУВАТИ У ЖНИВА, ЛІТИ СВЯЧЕНУ ВОДУ, НАЙМАТИ МОЛЕБЕНЬ, НАПРЯСТИ І ВІТКАТИ, ХРІСНИЙ ХІД.

СЕРП — сільськогосподарське знаряддя для зрізання злаків, трави і т. ін. при корені, атрибут обрядової дії від посухи: Шоб дощ пішов, то серпа несуть у хату і кладуть на стіл (Кропивники Шцк. В.); Як довго не йшов дощ, то серпа треба внести у хату і покласти на столі. Як була діжка, що хліб пекти, то на діжку ложили. Точно піде дощ (Велика Любаша Кст. Р.).

СІПАТИ МАК У КОЛОДЯЗЬ — обрядова дія від посухи, здійснювана біля криниці або колодязя: Шоб дощ пішов у сім колодязів сипали мак-відюк (Кропивники Шцк. В.); Сипали у колодяз мак малейки діти, такі що до року. І носили матері тії діти і одкривали мокувку і наставит над колодязом ту дитину. Вона та дитина поспле в той колодяз. У три колодязи (Троянівка Мнв. В.); Як довго дощу нема, осьь три вдовиці ідуть сип'ють мак свячений у дев'ять колодязів. Прийти до колодязя, помолитца і у пальци кажна бере і сипле тако у колодяз мак. І я сама ходила. Ходила з бабами. І пройшо трохи, пройшло і падав дощ (Моквин Брз. Р.); Шоб дощ пашов треба мак сяти сипать у колодезі. Мак сипали бабі. Мак-самосей (Удрицьк Дбр. Р.); Нема дощу, й нема, й нема, й нема. Такі старі бабки. Дев'ять вдовиць треба. Не старі, молодиці. Давай свящоний мак, ходім поки сонце зийде, у дев'ять колодезов всиплем маку. Ідемо. Я сама ходила. Три рази ходила. Ви знаєте, що всипали, мо' в дев'ять колодезов маку, через два дні, через три дні полле дощ, як має бути (Озеро Влд. Р.); Сип'ють мак у криничку, якщо нема дощу. У трі кринички нада всипать мак-відун. Треба, щоб був свящоний. Треба, щоб вдова всипали (Вишевичі Рдм. Ж.); Якщо немає доща, до збирают маленькіх дівчат. Розпускають коси їм. Дають свящоний мак і щоб діти у дев'ять криниць посипали цей мак. Беруть мак-відюк. Це роблять дев'ять дівчаток. Сиплють у трі, шість і дев'ять криниць (Барвінки Млн. Ж.); Шоб дощ пошов, то свящоний мак у криницу сипали. Недоростки сипали (Старий Дорогинь Нрд. Ж.); Як дощу немає, то треба мак свящоний у колодязь кидати (Небрат Брд. К.).

СИРОВАТКА — див. МОЛОКО.

СІМ КОЛОДЯЗІВ — число об'єктів обрядової дії від посухи. Див. СІПАТИ МАК У КОЛОДЯЗЬ.

СІМ УДОВІЦЬ — число виконавачок обрядових дій від посухи. Див. ВДОВА.

СКАТЕРТЬ, ШО ПАСКУ СВЯТЯТЬ (РУШНІК, ШО ПАСКУ СВЯТЯТЬ) — тканий виріб, на який викладали їжу при освяченні на Великдень, атрибут обрядової дії від грози: *Як іде туча велика, гремить, до беруть ручніка того, що сятять паску. Як хто знає, то одворає хмару тим ручником (Блажове Ркт. Р.); Рушничок, що паску святить та остається ж він на той рік ще, то тре винести у сіңці через двері повісити. Через двері повісити того ручничка, то грім не буде бити (Дольськ Лбш. В.); Моя баба покойна, як ідуть зустрічнє хмарі, щоб не була велика туча, то скатерть, що паску сятім і ту хлебну лопату бере. Накідає скатерть на лопату і махає, молитца Богу і махає, щоб розийшлиса (Блажове Ркт. Р.).*

СОКІРА — знаряддя для рубання і тесання, атрибут обрядової дії від грози: *Колись моя мати, я помню малою, то надвор викидає тие рогаче, що коло печи, сокеру надвор викидає з хати і лопату ту. Це все викидають на гром, на грозу (Сівки Брз. Р.); Як град іде, до я сокиру заб'ю у землю і перестане (Кисоричі Ркт. Р.).*

СОСНА ЯК ВОДУ СВЯТЯТЬ — Див. ВЕРБА СВЯЧЕНА.

СПАЛИТИ ЛЬОН НЕТЕРТИЙ — обрядова дія знищення необробленого льону для уникнення посухи: *Льон, як лежить, як не потреш його осенню, то летом дощу не буде. Як не потрутть, то спалювалі льон етий (Удрицьк Дбр. Р.).*

СПІНУ РУКАМИ ТРИМАТИ — див. ПРИТУЛЯТИСЯ СПІНОЮ.

СТАВАТИ ДО ПЛОТА — див. ПРИТУЛЯТИСЯ СПІНОЮ.

СТАРШИЙ У СІМ'І — див. ПЕРШЕ ДИТЯ.

СТІЛ — вид меблів у вигляді горизонтально укріпленої на ніжках широкої дошки, де розміщують різні предмети, їжу, локатив обрядової дії від посухи. Див. СЕРП.

СТРАСНА СВІЧКА — див. ГРОМОВА СВІЧКА.

СТРАСТЬ — див. ЧІСТИЙ ЧЕТВЕР.

СТРЕЧАЛЬНА СВЕЧКА — див. ГРОМОВА СВІЧКА.

СУХА СЕРЕДА — календарний день, коли заборонялося працювати у полі від посухи, який буває 1. після Великодня: *Суха Середа навесні, на Суху Середу картошки не мона йти румнети. Нехай земля оддыхає. Картошку не румняють (Нова Руда Мнв. В.);* 2. після Трійці: *Суха Середа посля Трійці. Все кажуть, що не можна... будеш робити, то все воно посохне шось у городи (Старий Чорторійськ Мнв. В.);* 3. на четвертому тижні після Великодня: *У Суху Середу неможна городити — середа посередині від Паски до Знесення — бо загородиш дощ (Піща Шцк. В.); Немона городити на Суху Середу, а Суха Середа тако, синок, получається од Паски до Трійці всього сім неділь. А Суха Середа на четвертій неділі, на половині (Бірки Мнв. В.).* Див. РОЗГОРОДИТИ ОГОРОЖУ.

СУХИЙ ЧЕТВЕР — календарний день після Трійці, коли заборонялося працювати у полі від посухи. *На Русальном тижні Сухий Четвер, щоб не посохло, нечого не робілі (Колки Дбр. Р.); Сухий Четвер, мабутть, на Троешном тижні у четвер. Колись у нас жонка пополола просо. Так де по яке времне пополола, то було маленьке (Старий Дорогинь Нрд. Ж.); У Сухий Четвер немона чепать нечого в городі, це після Трійці (Романівка Нвл. Ж.).*

ТАЙНІЦА — див. ЧІСТИЙ ЧЕТВЕР.

ТАТАРИННЯ — трав'яниста багаторічна рослина з довгими мечоподібними листками й гострим запахом, яку використовують для прикрашання обійстя на Зелени свята, аїр, обрядових атрибут від посухи. Див. КОЛЯДУВАТИ У ЖНИВА.

ТОПІТИ ВОЗИ — обрядова дія від посухи з використанням возів: *Як засуха, то йдуть молодьож вози крадуть на дворі і топлють (Забужжя Лбм. В.).*

ТОПЛЯНИК — див. ВІШАЛЬНИК.

ТРИ ВДОВІ — число виконавачок обрядових дій. Див. ВДОВА.

ТРИ ГРАДИНИ — число частинок льоду різного розміру проти яких спрямовано обрядові дії для припинення атмосферних опадів. Див. ПЕРЕКУСИТИ ГРАД.

ХВИГУРА (ХРЕСТ) — придорожній хрест, локатив обрядової дії від посухи. Див. НАПРЯСТИ І ВИТКАТИ, ХРЭСНИЙ ХІД.

ХВО́Я — див. ВЕРБА́ СВЯЧЕ́НА.

ХОВА́ТИ РА́КА — див. ВБИВА́ТИ ЖА-
БУ.

ХОДИ́ТИ ЗОБХО́ДОМ — див. ХРЕ́СНИЙ
ХІД.

ХОДИ́ТИ КРУГО́М ПО́ЛЯ — див. ХРЕ́С-
НИЙ ХІД.

ХОДИ́ТИ КРУГО́М СЕЛА́ — див. ХРЕ́С-
НИЙ ХІД.

ХОДИ́ТИ КРУГО́М ЦЕ́РКВИ — див.
ХРЕ́СНИЙ ХІД.

ХОДИ́ТИ ПО ПО́ЛЯХ — див. ХРЕ́СНИЙ
ХІД.

ХОРЕ́НЬКА — див. КОРОГВА́.

ХОРУ́ТВА — див. КОРОГВА́.

ХРЕ́СНИЙ ХІД (ІТІ́ ДО РІ́ЧКИ, ПРО-
ЦЕ́СІЯ ОД СЕЛА́ ДО СЕЛА́, ХОДИ́ТИ З
ОБХО́ДОМ, ХОДИ́ТИ КРУГО́М СЕЛА́,
ХОДИ́ТИ КРУГО́М ПО́ЛЯ, ХОДИ́ТИ КРУ-
ГО́М ЦЕ́РКВИ, ХОДИ́ТИ ПО ПО́ЛЯХ) —
християнізована обрядова дія від посухи: Єдно-
го року то в Липному було, що так не було
дощу. То люде всі вийшли з церкви з хоругами,
то йшли, мабуть, більш з кілометр через село
хресним ходом. Да і так пошов дощ (Майдан-
Липненський Мнв. В.); Треба брать попа да хрес-
та, да обходить поля, щоб дощ пішов (Нові Озе-
ряни Брс. Ж.); Як дощу не було, то ходили с
процесією по полях. Дівчата беруть ікони, чо-
тири дівчини. А чоловіки беруть корогви. І люди
йдуть. Така процесія. Пошли по полях з процесі-
єю (Козлиничі Квл. В.); Як засуха була то ходи-
ли, брав батюшка із церкви корогві, ішли і молілись
по всьом полі. Співалі, кропілі водою сьватою.
І поїде дощ, покі мі прійдемо додому (Ремчиці
Срн. Р.); Шоб дощ пошов, з корогвами пйєвча по
полях ходила. Обходили поля (Потаповичі Овр.
Ж.); З батюшкою ходили по полях кругом, з ба-
тюшкою святили поля, шоб дощ пішов (Липівка
Мкр. К.); Кресним ходом ходили кругом церкви,
молилися, шоб дощ пошол. Колись то ходили по
шляху, до хвігурі приходили, молилися (Кисори-
чі Ркт. Р.); Якщо немає доща, ходять з обхож-
денієм, є спеціальна молитва. Вони ходили кру-
гом церкви (Барвінки Млн. Ж.); Як засуха була,
то в церкву ходили править, корогви виноси-
ли, ходили кругом церкви, шоб дощ пошов. Пе-

рехрестки у нас там були колись, на їх стояли
хрести, туди собирались (Товстий Ліс Чрн. К.);
Як засуха то всеї мір збірався і з батюшкою хо-
дили кругом села, усіх полів (Українка Млн. Ж.);
Шоб дощ візвать, батюшка ходив з корогва-
ми, люде ходили кругом села (Старий Дорогинь
Нрд. Ж.); Колись з батюшкою, з цехом обходили
кругом села, шоб дощ пошов (Феневичі Івн. К.);
Батюшка кругом поля обходив з молитвою. То
було таке. І то одного року було таке. І тоже
пошов дощ (Дольськ Лбш. В.); Дощ не йде. Ба-
тюшка бере корогві, ходілі кругом поля, то іде
дощ (Немовичі Срн. Р.); Як немає довго дощу, з
обхожденієм ходили кругом полів, по селу, ікону
несуть, батюшка іде і півча (Пісківка Брд. К.);
Як дощу не було, то батюшка у церкві молився.
Колись з давніх часів, як ми малі були, то і про-
цесія ходила од села до села (Піща Шцк. В.); Як
не було дощу, то тоже ходили з обходом до пе-
рехростку з батюшкою, усім селом. Багато лю-
дей із церкви йшли. Батюшка сам казав: «Ідем
на пірхросток, будемо Богу молитися, будемо
просити у Бога» (Забужжя Лбм. В.); Як засу-
ха була, то ходили з обхожденіями до води, до
речки. Беруть у церкві цех і йдуть до речки (По-
таповичі Овр. Ж.).

ХРЕ́СТ — див. ХВІГУ́РА.

ХРІ́Н СВЯЦЕ́ННИЙ — див. ЦВІ́ЛІЙ
ХЛІ́Б.

ЦВІ́ЛІЙ ХЛІ́Б (КВІ́Т ЖІ́ТА, КРО́ШКИ
НАНО́ЖІ, КО́ТИК НА ВЕРБУ́, ПОДЃРАНА
КАРТО́ШКА, ХРІ́Н СВЯЦЕ́ННИЙ) —
предмети, які споживали від грому. Див. І́СТИ
ЦВЬО́ЛІЙ ХЛІ́Б.

ЦЕ́РКВА — будівля, в якій відбувається хрис-
тиянське богослужіння, локатив обрядової дії
від посухи. Див. НАЙМА́ТИ МОЛЕ́БЕНЬ,
НАПРЯ́СТИ І ВИ́ТКАТИ, ХРЕ́СНИЙ ХІД.

ЧАСНІ́К — овочева городня рослина з різким
смаком і запахом, атрибут обрядової дії від посухи.
Див. КИ́ДАТИ ЧАСНІ́К У КОЛО́ДЯЗЬ.

ЧЕПЛІ́Я — знаряддя, за допомогою якого пе-
реносять гарячу сковороду, обрядовий предмет від
грози. Див. ВИКИ́ДАТИ РОГА́ЧІ.

ЧЕ́СНА ВДОВА́ — див. ВДО́ВА.

ЧИ́СТИЙ ЧЕТВЕ́Р (СТРА́СТЬ, ТАЙНІ́-
ЦА) — календарне свято, четвер перед Велико-

днем, коли проводили обрядові дії для захисту хати від грози. Див. ВИПАЛЮВАТИ ХРЕСТИКА, ГРОМОВА СВІЧКА.

ЧИСТИТИ КРИНІЧКИ — див. ВИЛИВАТИ КРИНІЦУ.

ЧОТИРИКРИНІЦИ — число об'єктів обрядової дії від посухи. Див. ВИЛИВАТИ КРИНІЦУ.

ШЛЯХ — див. ДОРОГА.

ЯГЛИЦЯ НА ЙОРДАНЬ — див. ВЕРБА СВЯЧЕНА.

ЯЙЦЕ СВЯЧЕНЕ — атрибут обрядової дії від посухи, грози та пожежі, спричиненої блискавкою: *Як гроза була, то свячене яйце класти на вікно* (Сторожів Крц. Р.); *Яйця свячені кидали у колодязя, щоб дощ пошов* (Небрат Брд. К.). Див. КІДАТИ ЯЙЦЕ СВЯЧЕНЕ.

Висновки. Поданий у словнику матеріал про народні метеорологічні вірування жителів Правобережного Полісся дає змогу виділити обрядово-магічні методи корегування погодних явищ: посухи, грози, граду тощо. Сюди належить чимало магічно-обрядових повір'їв, за допомогою яких поліщуки намагалися уникнути небажаних погодних явищ. Попри понад тисячолітню історію утвердження християнства на наших землях, в обрядовості, звичаях, віруваннях українців глибоко закарбувалися елементи язичництва. До початку ХХІ ст. у досліджуваному регіоні збереглася певна кількість магічних оберегових засобів впливу на погоду, хоча й спостерігається їхнє скорочення та спрощення. Це можна пояснити освіченістю навіть людей старшого віку (більшість з яких зазнавали ідеологічного тиску в радянські часи, коли всіляко викоринювалися народно-релігійні забобони), навчанням у школах, отримуваною інформацією з радіо та телебачення. Метеорологічні вірування поступово втрачають релігійно-магічну спрямованість, а обряди починають набувати розважального характеру, ігрових рис. Сучасні польові матеріали показують, що у період бурхливих подій ХХ ст. відбулися значні зміни в світогляді народів, тому чимало архаїчних явищ перейшли з практичного використання в площину спогадів людей старшого віку, які потрібно зафіксувати.

Нинішньою статтею ми спробували значно розширити тематику народних метеорологічних знань, доповнивши їх термінами та словосполученнями з

метеорологічних вірувань та уявлень, зафіксованими з живого народного мовлення. Підкреслимо, що запропонований матеріал певною мірою можна вважати експериментальним, оскільки, на відміну від матеріальної культури, він не має відповідних аналогів у етнології та мовознавстві, як щодо вибірки термінів і термінологічних словосполучень, так і щодо способу подачі їх визначень.

Перелік географічних скорочень

- Брд. К. — Бородянський район Київської області
 Брз. Р. — Березнівський район Рівненської області
 Брс. Ж. — Брусилівський район Житомирської області
 Вшг. К. — Вишгородський район Київської області
 Гщн. Р. — Гощанський район Рівненської області
 Дбр. Р. — Дубровицький район Рівненської області
 Ємл. Ж. — Ємільчинський район Житомирської області
 Івн. К. — Іванківський район Київської області
 Квл. В. — Ковельський район Волинської області
 Крс. Ж. — Коростенський район Житомирської області
 Крц. Р. — Корецький район Рівненської області
 Крш. Ж. — Коростишівський район Житомирської області
 Ксв. К. — Києво-Святошинський район Київської області
 Кст. Р. — Костопільський район Рівненської області
 Лбм. В. — Любомльський район Волинської області
 Лбш. В. — Любешівський район Волинської області
 Мкр. К. — Макарівський район Київської області
 Млн. Ж. — Малинський район Житомирської області
 Мнв. В. — Маневицький район Волинської області
 Нвл. Ж. — Новоград-Волинський район Житомирської області
 Нрд. Ж. — Народицький район Житомирської області
 Овр. Ж. — Овруцький район Житомирської області
 Олв. Ж. — Олевський район Житомирської області
 Плн. — Пулинський район Житомирської області
 Плс. К. — Поліський район Київської області
 Рдм. Ж. — Радомишльський район Житомирської області
 Ркт. Р. — Рокитнівський район Рівненської області
 Срн. Р. — Сарненський район Рівненської області

Чрн. К. — Чернобильський район Київської області
 Чрх. Ж. — Черняхівський район Житомирської області

Шцк. В. — Шацький район Волинської області

1. Труды этнографо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинским. Санкт-Петербург, 1872. Т. I. XXX. 224 с.
2. Труды этнографо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинским. Санкт-Петербург, 1872. Т. III. VII—VIII. 482 с.
3. Сумцов Н. Культурные переживания. Киевская старина. 1889. № 1. С. 64—89.
4. Зеленин Д.К. Описание рукописей ученого архива Императорского Русского Географического Общества. Петроград, 1914. Вып. I. X. 484 с.
5. Зеленин Д.К. Описание рукописей ученого архива Императорского Русского Географического Общества. Петроград, 1915. Вып. II. С. 485—988.
6. Зеленин Д.К. Описание рукописей ученого архива Императорского Русского Географического Общества. Петроград, 1916. Вып. III. С. 989—1280.
7. Абрамов И. Приметы, поверья и заговоры жителей Новоград-Вольнского и Заславского уездов. Живая старина. 1913. Вып. III—IV. С. 378—383.
8. Беньковский И. Мак в народной демонологии на Волини. Киевская старина. 1905. № 4. С. 34—36.
9. Беньковский И. Народные поверья, суеверья и приметы, приуроченные к Благовещению. Киевская старина. 1903. № 5. С. 98—100.
10. Беньковский И. Осина в верованиях и в понятии народа на Волини. Киевская старина. 1898. № 7. С. 7—8.
11. Беньковский И. Поверья, обряды, суеверья и приметы, приуроченные к «Риздвным святкам». Киевская старина. 1896. № 1. С. 1—9.
12. Беньковский И. Рождественские святки на Волини. Киевская старина. 1889. № 1. С. 237—242.
13. Дмитрук Н. Голодна України року 1921. Етнографічний вісник. 1927. № 4. С. 79—87.
14. Дмитрук Н. З нового побуту. Етнографічний вісник. 1926. № 2. С. 31—37.
15. Полесье и этногенез славян. Предварительные материалы и тезисы конференции. Москва: Наука, 1983. 156 с.
16. Толстая С.М. Лягушка, уж и другие животные в обрядах вызывания и остановки дождя. Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. Москва: Наука, 1986. С. 22—27.
17. Толстая С.М. Пахание реки, дороги. Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. Москва: Наука, 1986. С. 18—22.
18. Толстая С.М. Стретенская и четверговая свечи. Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. Москва: Наука, 1986. С. 27—30.
19. Толстой Н.И. Еще раз о теме «тучи — говьяда, дождь — молоко». Славянский и балканский фольклор: Верования. Текст. Ритуал. Москва: Наука, 1994. С. 3—16.
20. Толстой Н.И. Вызывание дождя в Полесье. Очерки славянского язычества. Москва: Индрик, 2003. С. 89—125.
21. Толстые Н.И. и С.М. Заметки по славянскому язычеству. 2. Вызывание дождя в Полесье. Славянский и балканский фольклор. Генезис, архаика, традиции. Москва: Наука, 1978. С. 95—130.
22. Толстые Н.И. и С.М. Заметки по славянскому язычеству. 3. Первый гром в Полесье. 4. Защита от града в Полесье. Обряды и обрядовый фольклор. Москва: Наука, 1982. С. 49—83.
23. Толстые Н.И. и С.М. Заметки по славянскому язычеству. 1. Вызывание дождя у колодца. Русский фольклор. Ленинград: Наука, 1981. Т. 21. С. 87—98.
24. Толстая С.М. Полесский народный календарь. Москва: Индрик, 2005. 600 с.
25. Виноградова Л.Н., Толстая С.М. Ритуальное приглашение мифологических персонажей на Рождественский ужин: структура текста. Славянское и балканское языкознание: Структура малых фольклорных текстов. Москва: Наука, 1993. С. 60—82.
26. Васянович О. Магічні засоби попередження несприятливих явищ погоди на Коростенщині. Наукові записки. Івано-Франківськ, 2003. Вип. 7—8. С. 110—114.
27. Васянович О. «Нечисті» покійники в метеорологічних уявленнях жителів Центральноукраїнського Полісся. Народознавчі зошити. 2006. № 3—4. С. 398—402.
28. Васянович О. Вогонь як засіб боротьби зі зливою та градом на Поліссі. Поліссязнавство: наукові фольклорно-етнографічні та мистецтвознавчі студії. Рівне, 2006. С. 211—216.
29. Васянович О. Метеорологічні знання та вірування українців-поліщуків, пов'язані з днем Благовіщення. Західне Полісся: історія та культура. Рівне, 2006. Вип. 2. С. 211—216.
30. Васянович О. Використання обиденного полотна з метою викликання дощу в Центральноукраїнському Поліссі. Рушник: символ, образ, знак: матеріали третьої науково-практичної конференції: доповіді і повідомлення. Глухів, 2004. С. 36—40.
31. Васянович О.О. Способи боротьби зі зливою та градом в традиційній обрядовості українців Житомирського Полісся. Науковий збірник «Велика Волинь»:

- праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир, 2007. Вип. 26. С. 200—206.
32. Васянович О. Вода у метеорологічних віруваннях поліщуків Березнівщини. *Літопис Березнівщини*: наукові записки Березнівського краєзнавчого музею. Рівне: О. Зень, 2015. Вип. II. С. 139—143.
  33. Васянович О.О. Метеорологічні знання та вірування українців на території, постраждалій від Чорнобильської катастрофи. *Чарнобылем не зарасце: традиційні матеріяльна і духовна культура Усходняга Палесся*: збірник наукових артыкулаў. Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2016. Ч. 1. С. 83—91.
  34. Васянович О.О. Сучасний стан збереження архаїчних метеовірувань на території Київського Полісся. *Археологія і давня історія України*. Київ, 2016. Вип. 3. С. 213—219.
  35. Васянович О.О. Метеорологічні уявлення українців Полісся про «єврейські кучки». *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту*. Ужгород, 2016. Вип. 3. С. 498—504.
  36. Васянович О. Метеорологічні знання та вірування жителів Полісся: українсько-білоруські паралелі. *Дриновський збірник*. 2017. Т. 10. С. 362—372.
  37. Чибирак С. Гроза у народних знаннях і віруваннях поліщуків. *Минуле і сучасне Волині та Полісся*. Сереховичі в історії України, Волині та Полісся: науковий збірник. Луцьк, 2006. Вип. 21. С. 56—58.
  38. Чибирак С. Магічні дії, спрямовані на захист від грози і викликання дощу, в традиційній культурі Полісся. *Минуле і сучасне Волині та Полісся*. Камінь-Каширський в історії Волині та України: науковий збірник. Луцьк, 2006. Вип. 20. С. 207—210.
  39. Чибирак С. Народні знання і світоглядні уявлення поліщуків як відображення колективного досвіду (за матеріалами Коростенського, Лугинського і Овруцького районів Житомирської області). *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Роде наш красний*: матеріали III Волинської обласної науково-етнографічної конференції. Луцьк, 2007. С. 84—86.
  40. Чибирак С. Збереження народних знань та світоглядних уявлень мешканцями Житомирського Полісся. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Історичні науки. 2013. № 21 (269). С. 177—182.
  41. Ковальчук Н.А. *Традиційні свята та обряди Рівненського Полісся: структура, термінологія, географія поширення (середина ХХ ст.)*. Київ: Арт Економі, 2019. 328 с.
  42. Конопка В. Ареальна характеристика традиції колядування під час жнив в Україні. *Народознавчі зошити*. 2013. № 3. С. 447—455.
  43. Конопка В. Волинський «Народний календар» (за матеріалами із сс. Вільгір та Колесники Гоцманського району Рівненської області). *Народознавчі зошити*. 2014. № 2. С. 392—402.
  44. Пархоменко Т.П. *Календарні звичаї та обряди Рівненщини: Матеріали польових досліджень*. Рівне, 2008. 200 с.
  45. Пахолок І. Метеорологічна тема в системі Зелених свят поліщуків. *Народознавчі зошити*. 2009. № 5—6. С. 709—713.
  46. Васянович О. Народна метеорологічна термінологія поліщуків (матеріали до «Словника традиційної нематеріальної культури Правобережного Полісся»). *Народознавчі зошити*. 2020. № 4 (154). С. 923—944.

REFERENCES

- Chubinsky, P. (Ed.). (1872). *Proceedings of ethnographical-statistical expedition to the West-Russian region, curb imp. Geographical society. Southwest Division* (Vol. 1). St. Petersburg [in Russian].
- Chubinsky, P. (Ed.) (1872). *Proceedings of ethnographical-statistical expedition to the West-Russian region, curb imp. Geographical society. Southwest Division* (Vol. 3). St. Petersburg [in Russian].
- Sumtsov, N. (1889). Cultural experiences. *Kyevskaia starina*, 1, 64—89 [in Russian].
- Zelenin, D.K. (1914). *Description of manuscripts of the scientific archive of the Imperial Russian Geographical Society* (Vol. 1). Petrograd [in Russian].
- Zelenin, D.K. (1915). *Description of manuscripts of the scientific archive of the Imperial Russian Geographical Society* (Vol. 2). Petrograd [in Russian].
- Zelenin, D.K. (1916). *Description of manuscripts of the scientific archive of the Imperial Russian Geographical Society* (Vol. 3). Petrograd [in Russian].
- Abramov, I. (1913). Signs, beliefs and conspiracies of residents of Novograd-Volynsky and Zaslavsky districts. *Zhyvaia starina*, 3—4, 378—383 [in Russian].
- Benkovskiy, I. (1905). Poppy in folk demonology in Volyn. *Kyevskaia starina*, 4, 34—36 [in Russian].
- Benkovskiy, I. (1903). Folk beliefs, superstitions and omens, dedicated to the Annunciation. *Kyevskaia starina*, 5, 98—100 [in Russian].
- Benkovskiy, I. (1898). Aspen is in beliefs and in the concept of the people in the Volyn. *Kyevskaia starina*, 7, 7—8 [in Russian].
- Benkovskiy, I. (1896). Beliefs, rituals, superstitions and omens associated with the «Christmas holidays». *Kyevskaia starina*, 1, 1—9 [in Russian].
- Benkovskiy, I. (1889). Christmastide in Volyn. *Kyevskaia starina*, 1, 237—242 [in Russian].
- Dmytruk, N. (1927). The famine in Ukraine in 1921 year. *Ethnographic Bulletin*, 4, 79—87 [in Ukrainian].
- Dmytruk, N. (1926). From a new life. *Ethnographic Bulletin*, 2, 31—37 [in Ukrainian].
- (1983). *Polesie and the ethnogenesis of the Slavs*. Preliminary materials and abstracts of the conference. Moskva: Nauka [in Russian].
- Tolstaya, S.M. (1986). The frog, snake and other animals in the rituals of making and stopping rain. *Slavic and Bal-*

- kan folklore. *Spiritual culture of Polissya against the common Slavic background* (Pp. 22—27). Moskva: Nauka [in Russian].
- Tolstaya, S.M. (1986). Plowing rivers, roads. *Slavic and Balkan folklore. Spiritual culture of Polissya against the common Slavic background* (Pp. 18—22). Moskva: Nauka [in Russian].
- Tolstaya, S.M. (1986). Stretenskaya and the Thursday candles. *Slavic and Balkan folklore. Spiritual culture of Polissya against the common Slavic background* (Pp. 27—30). Moskva: Nauka [in Russian].
- Tolstoy, N.I. (1994). Once again on the theme of «clouds — govyada, rain — milk». *Slavic and Balkan Folklore: Beliefs* (Pp. 3—16). Moskva: Nauka [in Russian].
- Tolstoy, N.I. (2003). Making rain in Polesie. *Essays on Slavic paganism* (Pp. 89—125). Moskva: Indrik [in Russian].
- Tolstyie, N.I., & S.M. (1978). Notes on Slavic paganism. 2. Making rain in Polesie. *Slavic and Balkan folklore. Genesis, archaic, traditions* (Pp. 95—130). Moskva: Nauka [in Russian].
- Tolstyie, N.I., & S.M. (1982). Notes on Slavic paganism. 3. The first thunder in Polesie. 4. Protection from hail in Polesie. *Rites and ceremonial folklore* (Pp. 49—83). Moskva: Nauka [in Russian].
- Tolstyie, N.I. & S.M. (1981). Notes on Slavic paganism. 1. Making it rain at the well. *Russian folklore* (Vol. 21, pp. 87—98). Leningrad: Nauka [in Russian].
- Tolstaya, S.M. (2005). *Polissian folk calendar*. Moskva: Indrik [in Russian].
- Vinogradova, L.N., Tolstaya, S.M. (1993). Ritual invitation of mythological characters to Christmas dinner: text structure. *Slavic and Balkan Linguistics: The Structure of Small Folklore Texts* (Pp. 60—82). Moskva: Nauka [in Russian].
- Vasianovych, O. (2003). Magical means of preventing adverse weather events in the Korosten region. *Scientific notes* (Vol. 7—8, pp. 110—114). Ivano-Frankiv's'k [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2006). «Unclean» dead in the meteorological representations of the inhabitants of Central Ukrainian Polissya. *The Ethnology notebooks*, 3—4, 398—402 [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2006). Fire as a means of combating downpour and hail in Polissya. *Studies of Polissya: scientific folklore-ethnographic and art studies* (Pp. 211—216). Rivne [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2006). Meteorological knowledge and beliefs of Ukrainian Polishchuks related to the Day of the Annunciation. *Western Polissya: history and culture* (Vol. 2, pp. 211—216). Rivne [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2004). Use of an insulting cloth for the purpose of causing rain in the Central Ukrainian Polissya. *Towel: symbol, image, sign* (Pp. 36—40). Hlukhiv [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2007). Ways to combat downpour and hail in the traditional rituals of Ukrainians in Zhytomyr Polissya. *Scientific collection «Great Volyn»*. (Vol. 26, pp. 200—206). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2015). Water in meteorological beliefs of Berezniivshchyna Polishchuks. *Chronicles Berezniivshchyny* (Vol. 2, pp. 139—143). Rivne: O. Zen' [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2016). Meteorological knowledge and beliefs of Ukrainians in the territory affected by the Chernobyl disaster. *Chernobyl will not be overgrown: the traditions of material and spiritual culture of Eastern Polesie* (Vol. 1, pp. 83—91). Gomel: GDU Imia F. Skaryny [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2016). The current state of preservation of archaic meteorological beliefs in the territory of Kyiv Polissya. *Archeology and ancient history of Ukraine*, 3, 213—219 [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2016). Meteorological ideas of Ukrainians in Polissya about «Jewish bitches». *Scientific collection of the Zakarpattia Region Museum of Folk Architecture and Life* (Vol. 3, pp. 498—504). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2017). Meteorological knowledge and beliefs of Polissya residents: Ukrainian-Belarusian parallels. *Drinovsky collection*, 10, 362—372 [in Ukrainian].
- Chybyrak, S. (2006). Thunderstorm in the folk knowledge and beliefs of Polishchuks. *Past and present of Volyn and Polissya. Serekhovychi in the history of Ukraine, Volyn and Polissya* (Vol. 21, pp. 56—58). Luts'k [in Ukrainian].
- Chybyrak, S. (2006). Magical actions aimed at protection from thunderstorms and rain, in the traditional culture of Polissya. *Past and present of Volyn and Polissya. Kamin-Kashirsky in the history of Volyn and Ukraine* (Vol. 20, pp. 207—210). Luts'k [in Ukrainian].
- Chybyrak, S. (2007). Folk knowledge and worldviews of Polishchuks as a reflection of collective experience (based on materials from Korosten, Luhyny and Ovruch districts of Zhytomyr region). *Past and present of Volyn and Polissya: Our beautiful family* (Pp. 84—86). Luts'k [in Ukrainian].
- Chybyrak, S. (2013). Preservation of folk knowledge and worldviews by the inhabitants of Zhytomyr Polissya. *Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University* (Vol. 21, pp. 177—182). Luts'k [in Ukrainian].
- Koval'chuk, N.A. (2019). *Traditional holidays and rites of Rivne Polissya: structure, terminology, geography of distribution (middle of the XX century)*. Kyiv: Art Ekonomi [in Ukrainian].
- Konopka, V. (2013). Areal Characteristics of Harvest Caroling Tradition in Ukraine. *The Ethnology notebooks*, 3, 447—455 [in Ukrainian].
- Konopka, V. (2014). Volhynian People's Calendar (after materials from the villages of Vilhir and Kolsnyky in Hoshcha region of Rivne obl.) *The Ethnology notebooks*, 2, 392—402 [in Ukrainian].
- Parkhomenko, T.P. (2008). *Calendar customs and rites of Rivne region: Materials of field researches*. Rivne [in Ukrainian].
- Pakholok, I. (2009). Meteorological theme in the system of Green Holidays of Polishchuks. *The Ethnology notebooks*, 5—6, 709—713 [in Ukrainian].
- Vasianovych, O. (2020). Folk Meteorological Terminology of Polishchuks (Materials to «The Dictionary of Traditional Intangible Culture of the Right-bank Polissya»). *The Ethnology notebooks*, 4, 923—944 [in Ukrainian].